

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

Bc. Barbora Pačisková

Magický realismus v Čechách a německy mluvících zemích:

Studie interkulturní komunikace

(Magical realism in Bohemia and in German speaking countries:

A Study to intercultural communication)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Rok odevzdání: 2015

Vedoucí diplomové práce:
prof. PhDr. Milan Tvrdík, CSc.

Mé zvláštní poděkování patří prof. Milanu Tvrđíkovi za podporu, trpělivost a vhodné připomínky. Dále děkuji všem, kteří mi pomohli při vytváření této práce, jmenovitě PhDr. Věře Menclové.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. prosince 2015

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova:

magický realismus (literatura), mezikulturní komunikace, dějiny překladu, německy psaná literatura, česká literatura, translatologie

Key words:

magical realism (literature), intercultural communication, history of translation, German literature, Czech literature, translation studies

Abstrakt

V předložené diplomové práci jsem se zaměřila na překlady mezi češtinou a němčinou v rámci jednoho specifického literárního proudu, který se vyvinul v 1. polovině 20. století – magického realismu. Práce svým tematickým a metodologickým zaměřením spadá do oblasti výzkumu dějin překladu. Hlavním cílem je představit originální magicko-realistickou tvorbu v německy mluvících zemích a v Čechách a předvést, nakolik se tyto oblasti za dobu existence magického realismu propojily pomocí překladatelských aktivit. Převažuje zde přitom hledisko kvantitativní, tzn. primárně se soustředím na shromáždění příslušných originálů a zhodnocení jejich překládanosti. U dohledaných překladů je pak zkoumán zejména kulturně-historický kontext jejich vzniku a začlenění do literární tradice cílové kultury. Provedení samotného průzkumu množství existujících překladů proběhlo formou rozsáhlých rešerší v národních knihovnách. Ukázalo se, že dosud byla z němčiny do češtiny přeložena jen cca třetina titulů, které lze řadit k magickému realismu. Z českých titulů se německého vydání dočkala zhruba jedna polovina. Tato práce zdaleka nepředstavuje vyčerpávající shrnutí tématu magického realismu z pohledu translatologie. Mohla by se však stát odrazovým můstkem pro další studie nejen v oblasti dějin překladu, ale např. i v rámci teorie překladu (postupy při překladu magicko-realistických děl, specifické překladové problémy atp.).

Abstract

In the presented thesis I focused on the translations (specifically between Czech and German) of a particular literary movement, that appeared in the first half of the 20th century – of magic(al) realism. As for the topic and metodological directing of the thesis, it falls within the history of translation. The main aim is to present the original literary production of magical realism in the German speaking countries and in Bohemia and to demonstrate, to what extent the both cultural areas have connected during the existence of magical realism by means of translations. The research is led especially with quantitative respect – I primarily focus on collecting of the originals and their translations (if there are any). By the existing translations I studied mainly the cultural-historical context of their origin and their eventual integration into the literary tradition of the target culture. Finding out the number of existing translations proceeded in form of extensive searches in the national libraries. It shows itself that only ca. one third of the so called magical realist titles was translated from German into Czech so far. From the Czech titles around a half came out in German. Though this thesis cannot be taken as an exhaustive summary of all topics bound with magical realism from the point of view of the translation studies, it can still serve as a stepping stone for further investigations not only in the history of translation, but also e.g. in the translation theory (methods of translation of magical realist works, specific translation issues etc.).

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
2. MAGICKÝ REALISMUS A VÝVOJ JEHO EVROPSKÉ PODOBY.....	12
2.1 Charakteristika magického realismu.....	14
2.2 Vymezení magického realismu vůči jiným literárním tendencím.....	20
2.3 Vznik a rozšíření magického realismu.....	25
3. INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE MAGICKÉHO REALISMU.....	36
3.1 Originální díla magického realismu v německy mluvících zemích a v Čechách.....	38
3.1.1 Německé originály.....	39
3.1.2 České originály.....	46
3.2 Mezikulturní komunikace a přehled překladů.....	56
3.2.1 Překlady z němčiny do češtiny.....	57
3.2.2 Překlady z češtiny do němčiny.....	63
3.3 O výběru překládaných titulů.....	67
4. ZÁVĚR.....	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	74
SEZNAM ZKRATEK.....	80
PŘÍLOHY.....	81

1. ÚVOD

Centrálním pojmem této diplomové práce je magický realismus. Ten bývá v literatuře nejčastěji spojován s latinskoamerickými autory 50. a 60. let 20. století, pro jejichž prózu se tento termín vžil jako esenciální. Ve skutečnosti se však magický realismus zdaleka neváže výlučně na literaturu zemí Latinské Ameriky. V této práci obracíme pozornost na magický realismus pěstovaný v německém a českém jazykovém prostředí od vzniku až po současnost. Podtitul této práce pak napovídá, že se zde nebudeme zabývat pouze vývojem tohoto literárního proudu ve zkoumaných kulturně-geografických oblastech, ale jejich propojením na základě interkulturní komunikace.

Termín „interkulturní komunikace“ je v současné době užíván mnoha způsoby. Někteří odborníci takto označují vědní disciplínu zkoumající interakce mezi lidmi s rozdílným kulturním pozadím.¹ V nejširším slova smyslu se jedná o komunikaci příslušníků různých kultur.² Tato komunikace může mít mnoho podob a lze ji zkoumat z nejrůznějších hledisek. My zde vycházíme z toho, že interkulturní komunikace spočívá v předávání určitých hodnot na mezikulturní úrovni. Konkrétně se nám jedná o interkulturní výměnu literární, za jejíž součást lze obecně považovat i vědecké práce, komentáře atd. vznikající v jiném kulturním prostředí, než z kterého pochází analyzovaný text, jejímž nejdůležitějším článkem však jsou překladové počiny. V předložené práci je interkulturní komunikace chápána v tomto užším smyslu, tedy jako bilaterální překladatelská aktivita mezi dvěma kulturami. Hlavním výstupem pak je přehled existujících literárních děl, která byla vytvořena v intencích magického realismu v Německu, Rakousku, Švýcarsku a v Čechách, a jejich překladů, pokud jsou k dispozici.

Při prezentaci existujících překladů klademe důraz na situaci v přijímající kultuře. Rolí tradice přijímající kultury, do níž se vznikající (originální či překladový) text začleňuje, se zabýval i nejznámější český teoretik překladu Jiří

---

1 Srov. např. PINTO, David. *Interculturele communicatie*, s. 15.

2 Srov. RAKŠÁNYOVÁ, Jana. *Překlad ako interkulturna komunikácia*, s. 11.

Levý³ a zejména pak jeho pokračovatel a nejvýznamnější představitel slovenského „myšlení o překladu“, Anton Popovič. Překlad je podle Popoviče mj. přenos textu do jiného literárního kontextu.⁴ Text, který je přesazen do nového prostředí, se přitom ocitá ve specifickém vztahovém uspořádání: váže se jak k tradici výchozí, tak cílové literatury, čili je svým způsobem propojuje. Každé dílo, které je v nové kultuře přijímáno, se zařazuje do dobového řádu estetických norem, nějak v něm funguje, popř. jej pozměňuje. V důsledku toho – jak Popovič správně upozorňuje – mohou překlady představovat důležitý impuls pro vývoj cílové literatury.⁵ Translatologický aspekt této práce se váže především na tyto myšlenky. Prostřednictvím překladů se do domácí literatury dostávají nové prvky, dochází k zaplnění literárních „mezer“. V případě magického realismu – ať už jej pojímáme jako literární proud, druh narativu či spisovatelskou tendenci – lze konstatovat, že v české literatuře v originální formě neexistoval, dokud sem nebyl importován v překladech z němčiny.⁶ Ve své době se sice jednalo o okrajovou a nepočetnou skupinu autorů, jejichž překlady se u nás víceméně ztrácely ve většinové tvorbě socialistického realismu a jiných tolerovaných směrů, avšak o to důležitější se z dnešního pohledu jeví, že se k nám tyto inovativní knihy v příhodnou dobu dostaly. Protože nám primárně jde o vytvoření přehledu toho, co z německy a česky psaného magického realismu bylo a nebylo přeloženo, přičemž existenci překladů hodnotíme s ohledem na kulturně-historickou situaci v přijímající kultuře, spadá tato práce svým zaměřením do oblasti dějin překladu.

O vývoji magického realismu samotného existuje dosud jen malé množství literárněvědných pojednání. Česky zatím vyšla jen práce Evy Lukavské „*Zázračné reálno*“ a *magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez*⁷, která, jak napovídá název, netematizuje „evropský“ magický realismus, nýbrž právě latinskoamerický. Pokud se tedy chceme zabývat magickým realismem tak, jak se vyvíjel nejprve v Německu, později v Rakousku a v poslední době také u nás, je třeba vycházet převážně z cizojazyčných pramenů. První pokus o sepsání rané historie a o definici pojmu magický realismus učinil Michael

3 Srov. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*, s. 151-154.

4 Srov. POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*, s. 217, 223 aj.

5 Srov. POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*, s. 150.

6 Spolu s ním se k nám dostalo také tzv. zázračné reálno v překladech ze španělštiny (viz níže).

7 LUKAVSKÁ, Eva. „*Zázračné reálno*“ a *magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003.

Scheffel v knize *Magischer Realismus. Die Geschichte eines Begriffes und ein Versuch seiner Bestimmung* (1990)⁸. Komplexní teoretické zpracování tématu představuje sborník *Magical Realism. Theory, History, Community*⁹, vydaný Lois Z. Parkinsonovou a Wendy B. Farisovou. Ten nabízí příspěvky o jednotlivých stádiích vývoje magického realismu ve světě prostřednictvím vhledů do literárních děl napříč nejrůznějšími kulturami. Dalším důležitým zdrojem informací o specifické podobě magického realismu v Evropě je kniha *Magic(al) realism* Maggie Ann Bowersové¹⁰. Protože dodnes nemáme o magickém realismu pěstovaném v německy mluvících zemích ani v Čechách k dispozici samostatné monografie, pracujeme dále s celou řadou pramenů o jednotlivých autorech, od literárněvědných studií, až po články a recenze.

V první kapitole práce je vymezen ústřední pojem našeho zkoumání. Na základě tohoto vymezení je následně možné vydělit skupinu autorů tvořících v intencích magického realismu v obou jazykových oblastech (kapitola druhá). Poslední kapitola obsahuje výčty originálů a okolnosti uvedení či neuvedení překladů v cílovém kontextu, tedy vlastní výsledky kvantitativní analýzy, týkající se překládanosti magicko-realistických děl.

---

8 SCHEFFEL, Michael. *Magischer Realismus. Die Geschichte eines Begriffes und ein Versuch seiner Bestimmung*. Tübingen: Stauffenburg-Verl., 1990.

9 ZAMORA, Lois Parkinson/FARIS, Wendy B. *Magical realism. Theory, history, community*. Durham (u. a.): Duke Univ. Press, 2007.

10 BOWERS, Maggie Ann. *Magic(al) realism*. London (u. a.): Routledge, 2007.

2. MAGICKÝ REALISMUS A VÝVOJ JEHO EVROPSKÉ PODOBY

Jestliže se chceme systematicky zabývat překlady magického realismu z němčiny do češtiny a naopak, je naší první překážkou neexaktnost pojmu magický realismus v literatuře. Zejména v několika posledních desetiletích byl používán tolika různými způsoby, že je čím dál těžší nalézt mezi nimi spojnici. Každý z autorů, o nichž zde bude řeč, byl v minulosti spojován s některou z podob magického realismu, ve výsledku se však jedná o autory do značné míry nesourodé. Pokud mezi nimi chceme najít jednotu, je třeba proniknout ke kořenům tohoto literárního proudu.

Než tedy přistoupíme k přehledu překladů literárních děl s rysy magického realismu v českém a německém jazykovém prostoru, je třeba vymezit ústřední pojem našeho zkoumání a stručně nastínit jeho vývoj, neboť v průběhu času doznal poměrně výrazných změn. Pojem *magický realismus* (*Magischer Realismus*, *magic(al) realism*, *realismo magico*) je nesnadno aplikovatelný, především kvůli své mnohoznačnosti, související s odlišným vývojem v různých kulturních kontextech. Uvidíme, že evropská varianta magického realismu, jíž se zde budeme blíže zabývat, je poněkud odlišného rázu než latinskoamerická, s níž bývá tento směr obvykle spojován. To neznamena, že se jedná o striktně oddělené literární tendence, jež jsou omezeny vždy výhradně na jednu kulturně-geografickou oblast a rozvíjejí se v ní nezávisle na ostatních. Jak už napovídá název této práce, naším úkolem bude proniknout právě do problematiky mezikulturní výměny, která mimochodem podle dostupných pramenů u magického realismu sehrála rozhodující roli, pokud jde o jeho rozšíření a definování. Můžeme tedy pozorovat určité vzájemné vlivy mezi jednotlivými kulturními kruhy, v nichž se ovšem magický realismus vyvíjel nerovnoměrně, až nakonec vyvrcholil v postmoderním typu narativu, používaném ve fikční tvorbě napříč všemi těmito i dalšími kulturně-geografickými oblastmi.

Jisté potíže při pokusech vymezit náš směr mohou plynout také ze skutečnosti, že v literatuře lze zejména od počátku 20. století nalézt řadu literárních směrů, s nimiž se magický realismus nějakým způsobem prolíná. Bude třeba tento pojem vymezit – nakolik to bude možné – i vůči dalším příbuzným literárním koncepcím, především realismu, surrealismu a fantastice. Jakmile takto definujeme okruh autorů, u nichž lze vysledovat prvky typické pro magický realismus, můžeme se zabývat také překlady.

2.1 Charakteristika magického realismu

Většina literárních teoretiků se shodne na tom, že v magickém realismu jde v první řadě o propojení realistického a neobyčejného (*extraordinary, wunderbar*).¹¹ Často je tohoto spojení dosahováno zasazením nadpřirozených jevů či událostí do jinak zcela známého realistického rámce (např. prostoru, v němž se každodenně pohybujeme). Někteří v něm spatřují propojení všední reality s mýtem. Mýtus je ovšem v mnoha kulturách stále součástí každodenní skutečnosti, jež je v literatuře zobrazována. To platí především pro země Latinské Ameriky. Některé zdroje¹² uvádí další elementy, které magicky kontrastují s realistickým rámcem: sen, nadpřirozeno a fantaskní prvky. Se snovostí, byť od nejranější fáze byla s magickým realismem dávána do souvislosti, je třeba pracovat opatrně, neboť magický realismus se vyznačuje tím, že vše, co se odehrává, se odehrává „doopravdy“ – není to tedy součástí snu nebo imaginace postav.¹³ Pokud se v souvislosti s magicko-realistickými díly hovoří o snovosti, jde zpravidla o vyjádření určité nálady nebo *nekompatibility* se skutečností, kterou vyzařují. Také zde často dochází k takovému prolínání snu a skutečnosti, že hranice mezi nimi se rozplývá.

Jinde se píše, že typickými znaky magicko-realistické fikce je „mísení a juxtapozice toho, co je realistické a co je fantastické nebo bizarní, [...] a moment překvapení nebo náhlého šoku.“¹⁴ V důsledku překvapivého zasazení něčeho nevysvětlitelného do jinak realistického děje může místy magický realismus získávat až hororový charakter.

V současnosti bývá magický realismus pojímán především jako mezinárodní literární tendence v oblasti fikce, která se opírá o typické prvky v latinskoamerické próze 50. a 60. let 20. století. Svůj počátek ale našel v Evropě,

---

11 Maggie Ann Bowersová spojuje přívlastek „magical“ s „extraordinary occurrence“/„mystery of life“ (BOWERS, *MR*, s. 20). Uwe Durst ztotožňuje magický realismus s „das entgrenzte Wunderbare“ uvnitř realistického narativu (Srov. DURST, *Das begrenzte Wunderbare*, s. 378f.).

12 Např. HARMON, William (hg.). *A handbook to literature*, s. 329.

13 O magickém vyjevení pravdy za propojením reality a snu mluví mj. vlámský autor Johan Daisne (srov. Z/F, s. 61). Asi nejobšérněji se jím zabýval Ernst Jünger. (Srov. KATZMANN, Volker. *Ernst Jüngers Magischer Realismus*, s. 35ff.)

14 CUDDON, J. A. (ed.). *The Penguin dictionary of literary terms and literary theory*, s. 488.

a to již zhruba o třicet let dříve. Termín pochází z německého „*Magischer Realismus*“, jež poprvé zformuloval Franz Roh ve vztahu k německému výtvarnému umění v období Výmarské republiky, které se snažilo zachytit tajemství života skryté pod povrchem každodenní reality.¹⁵ Literárními tendencemi se zabýval jen velmi povrchně.¹⁶ Magickému realismu v literárním kontextu se v podstatě simultánně věnoval italský literární kritik Massimo Bontempelli. Zda Bontempelli pojem magického realismu převzal od Roha, je sporné, ale některá historická fakta tomu nasvědčují.¹⁷ V současnosti jsou oba považováni za „otce“ magického realismu, jejich teoretická pojednání podnítila rozvoj a šíření magického realismu i za hranicemi starého kontinentu. Rohův a Bontempelliho pojem magického realismu se přitom liší od latinskoamerického, který se bezprostředně vztahuje k původní kulturně podmíněné mentalitě člověka žijícího v daném prostředí. Základním požadavkem na román v Latinské Americe byla autenticita, zobrazení reality v její celkovosti, což v těchto zemích znamená zapojení magie, jež je součástí tamějšího světa. Magický realismus zde proto spočívá v jakési adaptaci realismu na „kulturu věřící na kouzla“.¹⁸

Roh spolu s Bontempellim rozumí magickému realismu jinak. Roh o něm hovoří v první řadě jako o protipólu realismu a naturalismu. Jedná se podle něj o jedinečné zobrazení reality postavené na „magii věcnosti“ (*Magie der Gegenständigkeit*).¹⁹ Tento způsob tvoření – ať již výtvarného nebo literárního – pak vždy dospívá k dokonalejšímu, hlubšímu obrazu skutečnosti než prostý realismus. Bontempelli klade důraz na kombinaci realistické přesnosti (*précision réaliste*) a magické atmosféry (*atmosphère magique*).²⁰ Co však vytváří ono „magické“, co se v této literatuře objevuje? Jakým způsobem je dosahováno tohoto souznění realistického a magického? Řekli jsme, že Latinská Amerika v tomto směru čerpá z každodenní zkušenosti samé, čistě z obrazného a mytického vnímání světa, které zde má primát.

15 ROH, Franz. *Nach-Expressionismus, Magischer Realismus. Probleme der neuesten europäischen Malerei*. Leipzig: Klinkhardt und Biermann, 1925.

16 Srov. Z/F, s. 57.

17 Srov. Z/F, s. 60. Scheffel se naopak domnívá, že oba teoretici v úplném počátku pracovali samostatně. (SCHEFFEL, *MR*, s. 16.)

18 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 49f.

19 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 52.

20 SCHEFFEL, *MR*, s. 53.

V tomto kontextu se někdy hovoří také o „zázračném reálnu“ (*lo real maravilloso/das wunderbare Wirkliche/marvellous real*).²¹ Tento termín, zavedený v Latinské Americe ve 40. letech, označuje způsob vyprávění, který je typický pro tuto oblast a který prezentuje mystické a magické prvky jako integrální část všedního života.²² Magický realismus je zde realismem v nejvlastnějším slova smyslu. Pohádkové vize a víra v magii patří k mentalitě obyvatel Latinské Ameriky a tvoří neredukovatelnou součást jejich života. Předpokladem k tomu je již samotná povaha jihoamerické krajiny. Nedozírnost jejích dálek je nevyčerpatelným zdrojem magie. Alejo Carpentier²³, jenž v roce 1949 přišel s termínem *lo real maravilloso*, který je s magickým realismem často ztotožňován, zdůrazňuje, že se podle něj nejedná o určitý literární způsob zobrazení reality, ale o skutečnost samu (Carpentier konkrétně hovoří o oblasti Karibiku), jež je určována mýtem a magií a „nevyžaduje si žádné zvláštní [fiktivní – pozn.aut.] výmysly ze strany autora.“²⁴ Podle této teze by řada latinskoamerických realistických autorů spadala pod zázračné reálnu. Je možné, že právě proto byl „magický realismus“ v literatuře tak dlouho považován za doménu latinskoamerického prostoru.

Magický realismus přitom nespočívá v pouhém „zkopírování“ reálných kulturních zvláštností do textu. Primárním záměrem autorů magického realismu v užším slova smyslu není realisticky vykreslit zázračné reálnu, ale magicky oživit popisovanou všední realitu. To pochopitelně neznamena, že by se zázračné reálnu a magický realismus vylučovaly. Avšak zatímco Carpentier byl toho názoru, že magický realismus se může vyvinout pouze v Americe, protože vychází z povahy tamější krajiny, která jediná podle něj může být pojímána jako zázračná, evropští autoři se domnívali, že zázračnou stránku skutečnosti lze objevit i jinde, pokud propojíme racionální výklad a intuitivní chápání světa.

---

21 Překlad původního „*lo real maravilloso*“ použila Eva Lukavská. Viz pozn. 7.

22 Srov. BOWERS, *MR*, s. 131.

23 Kubánský romanopisec Alejo Carpentier (1904 – 1980) formuloval „zázračné reálnu“ v předmluvě k *El reino de este mundo (Království z tohoto světa)*. Lukavská o Carpentierově zázračném reálnu říká: „Podle Carpentiera se ‚zázračné‘ zjevuje jedině tehdy, když dojde k neočekávanému narušení skutečnosti nebo když nezvyklé osvětlení upozorní na její dosud skryté bohatství. K tomu, aby člověk uviděl zázračné, je však třeba věřit, že zázračné existuje.“ (LUKAVSKÁ, *ZR*, s. 16.) Carpentier však striktně trval na tom, že tato magická stránka skutečnosti nemůže být odhalena jinde než v Americe. (Srov. LUKAVSKÁ, *ZR*, s. 25ff.)

24 BONDY, François (hg.). *Harenbergs Lexikon der Weltliteratur* 3, s. 1867.

Každý z těchto dvou pojmů, jež byly v minulosti mnohdy zaměňovány, totiž „zázračné reálno“ a „magický realismus“, označuje jiný způsob ztvárnění skutečnosti. První se co do způsobu vyprávění blíží prostému realismu, magické prvky, které se v něm vyskytují, jsou přímým odrazem iracionálního rozumu světa. Druhý termín zastřešuje specifické literární techniky a zásahy autora do přírodních a logických zákonů, které vytváří magickou atmosféru nebo vyvolávají magický účinek.

Základní kámen magického realismu na starém kontinentě tvoří právě propojení racionalistické tradice s iracionálním – mytologickým a intuitivním – náhledem na svět. V raném evropském magickém realismu jde o překonání dlouholeté racionalistické tradice, v rámci níž literatura nutně zobrazuje realitu jen parciálně, neboť vynechává její stejně důležitou složku – to, co je iracionální. Teprve v okamžiku, kdy propojíme oba tyto póly skutečnosti, můžeme získat její ucelený obraz: „Eine rein rationale Weltsicht werde abgelehnt [...] Man interessiere sich fürs Irrationale und behaupte eine supralogische Ganzheit der Welt.“²⁵ S takovými myšlenkami se setkáváme třeba u Ernsta Jüngera²⁶ nebo u Rakušana George Saika.²⁷ Prakticky je syntézy racionálního a iracionálního dosahováno pomocí práce s jazykem a imaginací čtenáře. Za vším se skrývá snaha zachytit nejhlubší podstatu skutečnosti skrze to, co je neobyčejné. Počátky magického realismu v Německu jsou spojeny se zájmem o nevšední aspekty skutečnosti, jež nás obklopuje, o to, co je nevysvětlitelné, záhadné, tajemné, co nezapadá do naší každodenní reality.

---

25 DURST, *DBW*, s. 357.

26 Ernst Jünger (1895 – 1998) byl německý spisovatel a entomolog. Myšlenkově navazoval na platonismus. Věřil v reálnou existenci praobrazů, jimž náleží „podstatné bytí“ (srov. KATZMANN, *EJMR*, s. 50). Od toho se odvíjí také jeho literární uchopení reality. Magický realismus se nejvíce projevuje v novele *Auf den Marmorklippen* a dále v obou vydáních *Das abenteuerliche Herz*. Mezi jeho nejslavnější díla jinak patří *In Stahlgewittern* (1920), *Heliopolis* (1949) a *Strahlungen* (1949).

27 George Saiko (1892 – 1962) byl rakouský spisovatel a autor teoretických spisů o magickém realismu v románové tvorbě. Jeho nejdůležitější magicko-realistické romány jsou *Auf dem Floß* (1948) a *Der Mann im Schilf* (1955), které jsou vystavěny na tomto ideovém základu: „Nicht um die Außenseite, sondern um den unter- und hintergründigen Boden der Realität geht es, um die schicksalsmäßigen Vorstellungen des Triebhaften, aber auch um jene des animistischen und mythischen Bereiches, die in uns wirksam sind, deren Magie auf Form und Verlauf unseres Daseins von nachhaltigem Einfluß ist.“ (*Die Wirklichkeit hat doppelten Boden*, s. 3; cit. podle STRELKA, Joseph P. *George Saikos magischer Realismus. Zum Werk eines unbekannten Autors*, s. 14.)

„[...]magisch‘ [meint] hier das ‚andere‘, das Rätselhafte, Unerklärbare, das hinter den Dingen steht und das durch eine besonders präzise Art der Darstellung von Wirklichkeit sichtbar gemacht werden soll.“²⁸

Magické je to, co je skryté, je to něco, co je třeba objevit *za* věcmi naší běžné zkušenosti. Ono podivné nebo nadpřirozené je sice součástí našeho světa, ale nachází se na odvrácené straně té skutečnosti, kterou běžně zakoušíme. Věcné pozorování nestačí k plnému pochopení chodu světa. Je třeba proniknout za hranice známé skutečnosti a setkat se s jejími skrytými možnostmi. Abychom byli schopni postihnout všechny stránky reality, musíme aktivovat určitý způsob vidění, jenž nám umožňuje popsat nejen to, co je na povrchu, ale i co se skrývá v hloubce, přičemž toto „jiné“, skryté, může mít povahu archetypální, nebo naopak absolutně jedinečnou. Zatímco latinskoameričtí autoři se pokoušejí ve svých dílech postihnout magickou podstatu samozřejmě dané skutečnosti, ti němečtí se snaží jít za prostý obraz jevů ve světě. Zřejmě nejranějším německým představitelem magického realismu postaveném na tomto základu je již zmiňovaný Ernst Jünger, jenž je údajně také jediným magickým realistou navazujícím na Franze Roha již v meziválečném období.²⁹ Mnoho literárních kritiků ztotožňuje přívlastek „magický“ se zázračným, podivuhodným (*wunderbar*) či tajemným (*geheimnisvoll*).³⁰ Požadavkem zde není pojmout přirozeně magickou skutečnost v realistickém vyprávění, ale nějakým způsobem vyjádřit ty stránky skutečnosti, jež se vymykají našemu chápání, jež jsou však z tváře světa stejně nesmazatelné jako cokoli, co je součástí běžné zkušenosti. Zakoušením magického tak může být míněno také setkání s něčím nepřirozeným či prapodivným (*uncanny*).³¹

---

28 SCHEFFEL, *MR*, s. 16.

29 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 28. Jünger jako první aplikoval Rohovy myšlenky na psaní. Je však nutno podotknout, že myšlenky, které prosazoval Roh, nebyly zcela nové a v mnohém se shodovaly s dobovými tendencemi v literatuře. Už ve 30. letech tak vznikala díla odpovídající Rohově charakteristice magického realismu, aniž by se však na něj jejich autoři odvolávali. K podrobnějšímu definování magického realismu v německé i rakouské literatuře došlo až v 2. polovině 40. let.

30 SCHEFFEL, *MR*, s. 57.

31 Srov. např. Z/F, s. 58.; HAWTHORN, Jeremy. *A glossary of contemporary literary theory*, s. 195.

Aktuální podoba magického realismu vždy závisí na kulturním a historickém kontextu, v němž je rozvíjen. V souvislosti se zázračným reálnem jsme viděli, že otázka, zda může magický realismus zakořenit v jiné než latinskoamerické oblasti, má kladnou odpověď. Není totiž vázán výhradně na mytické rozumění realitě, ale i na autorovu schopnost mísit fakticitu s fikcí nejrůznějšími způsoby. V současnosti převládá názor, že díla magického realismu obvykle obsahují „náhlý vpád fantastických nebo ‚magických‘ elementů do jinak realistické zápletky a prostředí,“³² či „opozicionalitu reálného a zázračného v řádu skutečnosti“.³³ Podstatný je tedy především kontrast vůči tomu, co je běžné nebo pravděpodobné. Protože toto „běžné“ se může v jednotlivých kulturních kruzích značně lišit, je i magický realismus utvářen různě. „Magie a to, co je magické,“ jsou podle Bowersové „[...] konstrukty vytvořené v konkrétních kulturních kontextech.“³⁴ To znamená, že to, co platí za magické v jedné kultuře, nemusí mít v jiné vůbec magický účinek apod. V některých kulturách se více objevují nadpřirozené přírodní jevy, jinde figuruje magie měst nebo podivné děje a obrazy. Pro německé i české prostředí jsou typické poslední dva zdroje magie. Charakteristické navíc je, že se na rozdíl od zázračného realismu na ustanovení magické reality na rovině textu podílí podstatným způsobem autor, který svými literárními figurami nutí čtenáře nahlédnout pod povrch věcí, na odvrácenou stranu skutečnosti. Spojením toho, co „je vidět“, realistického, obyčejného, všedního a věcného na jedné straně, a toho, co je skryto – magického, výstředního, překvapivého – dosahujeme teprve komplexního pohledu na svět.

---

32 HAWTHORN, Jeremy. *A glossary of contemporary literary theory*, s. 196.

33 DURST, *DBW*, s. 377.

34 BOWERS, *MR*, s. 4.

2.2 Vymezení magického realismu vůči jiným literárním tendencím

Obtížné vymezení magického realismu vůči jiným moderním literárním směrům vedlo v minulosti k plošnému zahrnování příslušných děl k známějším žánrům, převážně k fantastice. Zařazení evropských magicko-realistických děl jednoduše pod fantastickou fikci přitom neznamená jen ochuzení, ale mnohdy i nepřesnost, neboť, jak zdůrazňuje Bowersová³⁵, ve fantastice jsou podivuhodné události prezentovány jako nadpřirozené vstupy do realistických příběhů. V magickém realismu jsou naopak neobvyklé události představovány jako obyčejná část příběhu. Nadpřirozené je začleněno do děje, jako by bylo součástí každodenního života. Magické elementy mají být rovnocenné s těmi realistickými. „Unless the magickal aspects are accepted as part of everyday reality throughout the text, the text cannot be called magical realist.“³⁶ Kromě toho se fantastická díla často odehrávají v imaginárních světech, v nichž platí jiné zákony a jež nemají nic společného se světem, v němž žijeme. To pro magický realismus neplatí. Jedním z jeho hlavních rysů je, že magické je součástí naší reality a není třeba vymýšlet jiný svět, v němž by se vyskytovalo. Bontempelli se domnívá, že „v prožívané skutečnosti samotné je cosi ‚magického‘, co se odhaluje, když něco popisujeme.“³⁷ Z toho rovněž plyne, že na popis neobyčejných věcí není nutné klást zvláštní důraz, to znamená, že věčný narativ jako takový by neměl být narušen poukazováním na nepřirozené či fantastické jevy. Slovy Uwe Dursta:

„Unter dem *Magisch-Realistischen* ist eine Struktur zu verstehen, in der ein wunderbares Ereignis *ohne* intratextuelle Klassifikation der Realitätsinkompatibilität in einer realistischen Realität auftritt.“³⁸

Tato věcnost při zobrazení magických událostí, jež nedává tušit, že by se dělo něco fantastického, začíná být výrazná hlavně od druhé vlny

³⁵ BOWERS, *MR*, s. 27.

³⁶ Ibid.

³⁷ Cit. podle SCHEFFEL, *MR*, s. 56.

³⁸ DURST, *DBW*, s. 378.

magického realismu (od konce 40. let).³⁹ To, co je z hlediska logiky našeho světa nevysvětlitelné, je popisováno, jako by to bylo možné, ba dokonce běžné. Podivné děje ve známém prostředí však ve čtenáři občas vzbuzují úžas a závrať daleko více než kompletně promyšlený nový fiktivní svět.

Dále již pouhé oxymoron, které mnozí spatřují v pojmenování *magický realismus*, poukazuje na určité sklony k utváření kontradikcí v tomto typu literatury. Magický realismus je plný rozporů, autoři si rádi hrají s kontrasty a neobvyklými obrazy, jež vyplývají na povrch při konfrontaci jejich imaginace s realitou. Na protikladech a rozporech však spočívá i další směr, který se začal rozvíjet přibližně ve stejné době jako magický realismus, a to surrealismus. Surrealismus i magický realismus usilují o harmonii protikladů, o sjednocení protichůdných složek naší reality v jeden celek. Vyjevení magična obsaženého v, potažmo *za*, skutečností, v níž žijeme, vede často k velmi neobvyklým obsahovým kombinacím v textu, jejichž výskyt v reálném životě by byl přinejmenším nepravděpodobný, ne-li vyloučený. Text s takovými vlastnostmi se může pohybovat až na hranici absurdity, čímž by se značně blížil surrealistickému způsobu psaní. Surrealismus je však údajně více spojen s vykreslením skrytých psychologických aspektů života. Psychologické hledisko a snovost jsou po výtce hlavními rozdíly oproti magickému realismu. V magickém realismu není to, co je zvláštní, prezentováno formou snu nebo individuální psychologické zkušenosti postav. Pak by to bylo mimo realitu, což se s postuláty magického realismu neshoduje. Surrealismus zato primárně pracuje s výjevy, jež jsou součástí lidské mysli a nikoli objektivní reality jako takové. Wendy B. Farisová na jednu stranu vidí v magickém realismu vrcholný odkaz surrealismu. Domnívá se, že obsahuje podobnou poetiku textu, „[...] zdůrazňující čarovné vlastnosti poezie, která se vzpírá našemu rozumu a logice.“⁴⁰ Zároveň je ale přesvědčena, že metafory v magickém realismu, ač nezvyklé, mají nějakou motivaci, na rozdíl od surrealismu, kde jsou zcela odpoutané od skutečnosti a představují jakési virtuální obrazy:

---

³⁹ BOWERS, *MR*, s. 18.

⁴⁰ Z/F, s. 171.

„[...] in contrast to the magical images constructed by Surrealism out of ordinary objects, which aim to appear virtually unmotivated and thus programmatically resist interpretation, magical realist images, while projecting a similar initial aura of surprising craziness, tend to reveal their motivations – psychological, social, emotional, political – after some scrutiny.“⁴¹

To, co je podle Farisové oběma proudům společné, je „překvapující bláznivost“ vytvářených obrazů. Jak je možné odlišit motivované obrazy od nemotivovaných, však na tomto místě nespecifikuje. Skutečnost, že magický realismus je do jisté míry spřízněný se surrealismem, dokazuje i fakt, že někteří autoři se hlásili k oběma směrům nebo byli surrealismem minimálně ovlivněni. Na pomezí magického realismu, fantastiky a surrealismu se pohyboval argentinský spisovatel a překladatel Jorge Luis Borges⁴², jenž byl silně ovlivněn modernistickými experimenty ve Španělsku a v jehož díle se často setkáme s nesouvislými metaforami „bez obraznosti a sentimentality“.⁴³ Borges bývá tradičně zmiňován jako významný předchůdce magického realismu.⁴⁴ Některé zdroje ho však uvádějí dokonce jako legitimního magického realistu.⁴⁵ Je pravda, že on sám ve 40. letech nehovoří o „magickém“, ale o „fantastickém realismu“ (*realismo fantástico*).⁴⁶ Moderní poetické techniky jsou tím, co Borgese částečně váže k evropskému surrealismu. Jako na inspirátora se na něj odvolává mj. český spisovatel a filosof Michal Ajvaz, který je považován za prvního ryzího představitele magického realismu v Čechách. Inklinace k surrealistickému vytváření metafor je patrná u mnoha magických realistů. Raný venezuelský autor magického realismu Arturo Uslar Pietri⁴⁷, který spojoval magický realismus

41 Ibid.

42 Jorge Luis Borges (1899 – 1986) byl argentinský spisovatel a tvůrce pojmu *realismo fantástico*. Za typického reprezentanta magického realismu ho považuje mj. Ángel Flores. (Srov. LUKAVSKÁ, ZR, s. 15.) Byl autorem mnoha povídek, básní a esejů (často se u něj tyto žánry prolínají). Jeho nejznámějšími povídkovými soubory jsou *Fikce* (1944), *Alef* (1949), *Brodiova zpráva* (1970) a *Kniha z písku* (1975). Z básnické tvorby uveďme např. sbírku *Chvála stínu* (1969) nebo *Věčná růže* (1975).

43 BOWERS, MR, s. 18.

44 Srov. BOWERS, MR, s. 16.

45 Srov. např. HARMON, William (hg.). *A handbook to literature*, s. 329.; CUDDON, pozn. 14, s. 488.

46 Z/F, s. 61.

47 Arturo Uslar Pietri (1906 – 2001) byl venezuelský intelektuál, spisovatel a esejista. V roce 1948 poprvé použil termín *realismo mágico* pro latinskoamerickou literaturu, v níž se podle něj jedná o zobrazení „[...] člověka jako mystéria uprostřed daností naší reality.“ (BONDY, pozn. 24, s. 1867.)

s „poetickým rozluštěním či poetickou negací reality“⁴⁸, byl v kontaktu s pařížským kruhem surrealistů. Ernst Jünger žil nějaký čas v Paříži a byl rovněž inspirován tímto způsobem psaní. Zvláště blízká je mu Bretonova myšlenka syntézy snu a skutečnosti, s níž intenzivně pracuje ve všech svých raných dílech. Perspektiva snu může být podnětem ke změně myšlení o realitě, může nám dát nový směr při pohledu na objekty naší zkušenosti. To, co se odehrává ve snu, však není skutečné. Teprve ve chvíli, kdy se obě tyto dimenze protnou a vytvoří iluzi náležitosti k jedné a téže skutečnosti, lze hovořit o magickém realismu. Ten přes všechna specifika zůstává *realismem*.

Vezmeme-li si realismus v jeho tradiční podobě, jednalo se vždy o *mimesis*, o snahu imitovat skutečnost v literárním či uměleckém díle. Podle Bowersové je jedním z unikátních znaků magického realismu, že realismus zde spočívá nikoli v nápodobě, ale v utváření reality. Čtenář konstruuje smysl reality a autor zároveň odhaluje čtenáři svou interpretaci.⁴⁹ Magický realismus tak oproti „klasickému“ na čtenáře klade zvláštní požadavek: Ponořit se do autorova způsobu vyprávění a přijmout „jak realistickou, tak magickou perspektivu skutečnosti na téže úrovni.“⁵⁰ Autoři magického realismu dále podle Bowersové užívají „rušivý způsob vyprávění“⁵¹, který je postaven na věcném tónu během líčení magických dějů. Magické prvky v textu působí na příjemce jako něco, co narušuje autentičnost realistického líčení. Magického účinku může být ale dosahováno i postupem inverzním, tj. místo věcného podání magické skutečnosti lze magickým stylem vyprávění vdechnout život všedním událostem. V obou případech se jedná o realismus *sui generis*.

Tím jsme krátce shrnuli, v čem se magický realismus liší od realismu v tradičním smyslu, v čem je podobný a v čem naopak odlišný od surrealismu a na základě jakých znaků jej lze vydělit z žánru fantastiky. Oproti fantastice se vyznačuje silnou vazbou k fenomenálnímu světu, který nás obklopuje. Fantastika je ve svém jádru nerealistická. Na druhé straně s ní má mnoho společného, pokud jde o postavy a děje – ty jsou často výplodem fantazie autora

---

Napsal velké množství esejů, ale i několik románů, povídek a básní.

48 Cit. podle BONDY, pozn. 24, s. 1867.

49 Srov. BOWERS, *MR*, s. 22.

50 BOWERS, *MR*, s. 4.

51 Ibid.

a těžko bychom jejich základ hledali v řádu naší zkušenosti. Od surrealismu, s nímž má společné kupení a sjednocování paradoxů, se liší jednak větší motivovaností vytvářených obrazů, jednak slabším důrazem na psychologickou stránku života. To, co se děje v lidské mysli, není tak podstatné, jako to, co se odehrává ve skutečnosti.⁵² Realismus pak na rozdíl od magického realismu neobsahuje nevysvětlitelné, cizorodé zásahy do homogenního realistického časoprostorového rámce. Otázkou pro magické realisty bylo, zda mimetická věrnost každodenní realitě postačuje k jejímu plnému odhalení. Rozhodli se aktivovat pohled, v němž by se sjednotil věcný přístup s odhalením magické stránky skutečnosti, bez níž naše poznání světa není úplné. Zapojením fantastických motivů tak paradoxním způsobem dochází k intenzivnějšímu setkání se všední realitou.

Nejsou to pochopitelně pouze tyto tři proudy, s nimiž se magický realismus zčásti překrývá. Jmenovat bychom mohli i další (např. tzv. „metafyzický“ realismus, gotický román či novodobější „kybernetický“ realismus, aj.), nicméně se domnívám, že vymezení vůči třem jmenovaným významným proudům je pro nás na tomto místě nejdůležitější. Stručné shrnutí toho, čím by se měl magický realismus vyznačovat oproti jiným směrům, předkládá Bowersová v následujícím úryvku:

„Not only must the narrator propose real and magical happenings with the same matter-of-fact manner in a recognizably realistic setting, but the magical things must be accepted as a part of material reality, whether seen or unseen. They cannot be simply the imaginings of one mind, whether under the influence of drugs, or for the purpose of exploring the workings of the mind, imagining our futures, or for making a moral point.“⁵³

---

⁵² Obě roviny se však mohou rafinovaně prolínat.

⁵³ BOWERS, *MR*, s. 31.

2.3 Vznik a rozšíření magického realismu

V předchozí kapitole jsme si ve zkratce přiblížili některé aspekty magického realismu v literatuře. Dotkli jsme se přitom několika změn, které tento proud během své historie prodělal. Pro přehlednost nyní tuto vývojovou linii shrneme a vyzvedneme zejména relevantní fakta pro vývoj magického realismu v německém a českém jazykovém prostoru.

Ve většině pramenů se hovoří s větším či menším rozlišením o třech fázích vývoje magického realismu: 1) první formulace pojmu *Magischer Realismus* v Německu ve 20. letech; 2) rozvoj magického realismu mezi autory Střední Ameriky ve 40. letech; 3) aplikace magicko-realistických principů v tvorbě latinskoamerických autorů počínaje polovinou 50. let a rozšíření magického realismu jako mezinárodního typu narativu.⁵⁴ Historii magického realismu v Německu a částečně v jiných evropských zemích mapuje zatím nejpodrobněji M. Scheffel. Samostatnou kapitolu věnuje tomuto tématu i Bowersová.⁵⁵ Některé zajímavé poznatky o transformaci magického realismu z výtvarného pojmu na literární uvádí Irene Guentherová ve svém příspěvku *Magic Realism, New Objectivity and the Arts during the Weimar Republic*.⁵⁶ Pojem *Magischer Realismus*, který v roce 1925 poprvé uvedl do povědomí Franz Roh názvem svého pojednání o výtvarných tendencích ve Výmarské republice *Nach-Expressionismus, Magischer Realismus*, byl záhy přeložen do španělštiny jako *realismo mágico* a dostal se tak hned o dva roky později do hispanoamerického prostoru.⁵⁷ Roh ve své knize mezi znaky „post-expresionismu“ neboli magického realismu zařadil mj. znázorňování předmětů, jejich zjasnění a prohloubení, zobrazování miniatur apod.⁵⁸ V zemích Latinské Ameriky se jeho myšlenky ujaly v oblasti literární kritiky a ovlivnily díla některých autorů, jako např. již zmíněného A. U. Pietriho nebo E. A. Imberta. V Evropě našly v průběhu let Rohovy formulace uplatnění nejprve u vlámských

54 Viz např. BOWERS, *MR*, s. 8ff.

55 BOWERS, *MR*, s. 61-65.

56 GUENTHER, Irene. *Magic Realism, New Objectivity and the Arts during the Weimar Republic*. In: *Z/F*, s. 33-74.

57 Nejprve byl zveřejněn částečný překlad v časopise *Revista de Occidente* v r. 1927. Ještě téhož roku vyšel celý překlad. (Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 41.)

58 Srov. ROH, Franz. *Nach-Expressionismus, Magischer Realismus*, s. 119f.

prozaiků Johana Daisneho a Huberta Lampa, kteří jsou považováni za otce magického realismu ve Flandrech. Reflektovány byly rovněž v Itálii, kde ale tou dobou magický realismus propagoval i M. Bontempelli.⁵⁹ V Německu se bezprostředně po zveřejnění Rohovy knihy *Nach-Expressionismus* magický realismus v literatuře příliš neujal. Jediný, kdo se otevřeně hlásil k přechodu od expresionismu k magickému realismu, byl Ernst Jünger⁶⁰, později byli do kategorie magického realismu zpětně zahrnuti i mnozí další autoři (nakolik oprávněně, je stále předmětem diskusí).⁶¹ Jünger implementoval Rohovy teoretické formulace do německé literatury. Učinil tak zejména v díle *Das abenteuerliche Herz* (1. verze 1929).⁶² V období Výmarské republiky a nacistické diktatury se však o magickém realismu stále diskutovalo především ve výtvarném kontextu.⁶³ V literárních kruzích mu začala být v Německu věnována pozornost až po skončení druhé světové války, když se mnozí intelektuálové, především pak představitelé tzv. mladé generace (*junge Generation*), snažili určit další směřování německé literatury. Do té doby všichni autoři, kteří byli později s magickým realismem spojováni, tento pojem nezmiňovali.

Nová generace, k níž náleželi téměř všichni autoři okolo časopisu *Die Kolonne* (1929 – 1932), před sebou nyní viděla literární „tabula rasa“, cítila příležitost a nutnost začít znovu.⁶⁴ Těsně po válce se tak magický realismus stal novým „programem“ psaní, které se mělo vyvarovat patosu a strojené květnosti. Požadován byl naopak věcný přístup a jistá dávka nihilismu.⁶⁵ Pojmenování „*magischer Realismus*“ se po skončení druhé světové války objevovalo opakovaně s různými atributy, jež ne vždy zcela navazovaly na původní Rohovu

59 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 16. Je třeba upozornit na to, že Rohovy myšlenky byly v Evropě vesměs resuscitovány až o dvě desítky let později, přičemž ve 30. letech v Itálii publikoval své myšlenky k magickému realismu Bontempelli. Všichni právě zmínění autoři svou tvorbou spadají do 40. let.

60 SCHEFFEL, *MR*, s. 28; Z/F, s. 55.

61 Srov. Z/F, s. 60.

62 Srov. Z/F, s. 58.

63 Paralelně s pojmem *Magischer Realismus* se v Německu objevil i termín *Neue Sachlichkeit*, který ve 20. letech v oblasti literární kritiky prorazil více. „Nová věcnost“ a magický realismus měly styčné body (v oblasti výtvarného umění jsou oba směry dokonce dodnes často ztotožňovány). Zároveň však mnozí z magických realistů patří k těm literátům, kteří poukazovali na omezené možnosti *Neue Sachlichkeit* a razili cestu „novému realismu“.

64 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 29.

65 Ibid.

koncepti. Na rozdíl od období Výmarské republiky však lze již jednoznačně mluvit o aplikaci tohoto pojmu na literaturu. Zřejmě nejvýraznějšími postavami v oblasti jeho teoretického formulování byli v té době Alfred Andersch⁶⁶ a Hans Werner Richter⁶⁷ (oba náležící k „mladé generaci“), kteří v magickém realismu viděli *nový realismus*, jediný možný realismus, kterým lze od toho okamžiku zachycovat skutečnost. Čistě realistický požadavek popisovat „[...] ,to, co je,‘ skutečnost, již lze představit věcně a aniž by došlo k pozměnění,“⁶⁸ je korigován v tom smyslu, že nestačí skutečnosti nastavit zrcadlo, nýbrž je třeba proniknout za vnější obraz jevů a utvářet ji.⁶⁹ Umělec by se měl vyvázat z porozumění světu, založenému na pouhém *ratio*:

„Auch dem durch genaue Beobachtung in der Wirklichkeit entdeckten ‚Geheimnis‘, dem mit dem Vokabular der Anthropologie, des Okkultismus, der Psychoanalyse oder der Metaphysik jeweils verschiedenen gefassten Irrationalen, das nicht den als ‚vordergründig‘ empfundenen Gesetzen der Kausalität unterworfen ist, soll hier ein Recht eingeräumt sein.“⁷⁰

Ačkoli přímá návaznost na Roha není v případě Hanse Wernera Richtera plně prokazatelná, objevuje se zde shoda v podceňování realismu a naturalismu co do hloubky postihnutí skutečnosti. Je tedy třeba vytvořit realismus, který nás svou věcností ujistí o tom, co skutečně je, jen tak můžeme podle Andersche objevit ono „velké odvěké kouzlo světa“ a podle Waltera Mannzena odvrácenou stranu světa věcí, kde vyplouvají na povrch „démonicky-magické elementy a skryté duchovní souvislosti“.⁷¹

---

66 Alfred Andersch (1914 – 1980) patřil k tzv. *Gruppe 47* (byl jejím spoluzakladatelem). V 2. polovině 40. let se spolu s H. W. Richterem řadil k hlavním propagátorům magického realismu v Německu. Jeho díla vznikající zhruba od 50. do 70. let se nesla v tomto duchu. Tvůrčí metoda v knize *Winterspelt* (česky *Bouře v Ardenách*) je např. „založena na neustálém předávání vypravěčského vesla mezi imaginací a neúprosnou skutečností, jež sráží každou iluzi na kolena.“ (ČBDB. *Bouře v Ardenách* [online]. © 2009 – 2015. Poslední aktualizace 05.12.2015 [cit. 2015-12-05]. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/kniha-23033-boure-v-ardenach>)

67 H. W. Richter (1908 – 1993) byl německý spisovatel a spoluzakladatel zmíněné *Gruppe 47*. Jeho tvorba těsně po druhé světové válce, zejména první román *Die Geschlagenen* (1949), vykazuje znaky magického realismu, pokud jde o styl vyprávění.

68 SCHEFFEL, *MR*, s. 29.

69 „Auch der überlieferte Realismus [...] erscheint suspekt, sei er doch, so Hans Werner Richter, ‚der Spiegel einer Welt, nicht ihre Durchdringung und Gestaltung über das äußere Bild ihrer Erscheinungen hinweg.‘“ (Cit. podle SCHEFFEL, *MR*, s. 30.)

70 SCHEFFEL, *MR*, s. 56f.

71 Cit. podle SCHEFFEL, *MR*, s. 30.

Hans Werner Richter jako první nazývá tento nově zaváděný realismus „magickým“ v březnu 1947.⁷² Myšlenky, které formuloval Andersch a mnozí další, se tak konečně sjednocují pod jedním pojmem. Opět se objevuje objektivita a magie světa v jakémsi komplementárním vztahu. Tuto myšlenku lze najít jak u Roha (*Magie der Gegenständlichkeit*), tak především u E. Jüngera (*stereoskopisches Sehen*).⁷³ Hlavním úkolem magického realismu podle Richtera je,

„[...] in der unmittelbaren realistischen Aussage dennoch hinter der Wirklichkeit das Unwirkliche, hinter der Realität das Irrationale, hinter dem großen gesellschaftlichen Wandlungsprozeß die Wirklichkeit des Menschen sichtbar werden zu lassen.“⁷⁴

U Richtera se pojem magický realismus objevuje ještě jednou na podzim téhož roku, ale poté se znovu vytrácí z literární scény. Od roku 1948 se jím nicméně zabývá několik literárních vědců, kteří se snaží o jeho další specifikaci.⁷⁵ Kromě Německa se v poválečné Evropě začaly Rohovy a Bontempelliho myšlenky šířit i na území Nizozemí a Belgie, především zásluhou již zmíněných autorů Johna Daisneho a Huberta Lampa. První z nich psal již za války, druhý pokračoval v jeho tradici magického realismu v 60. a 70. letech. Přes řadu roztržštěných pokusů blíže vymezit magický realismus jako literární směr, nenacházíme ani u Bontempelliho, ani později u Andersche či Richtera programické shrnutí.

Prvním autorem, který svou tvorbu nejen přiřadil k magickému realismu, ale také své literární směřování podložil několika teoretickými pojednáními, byl rakouský prozaik George Saiko. Saiko klade důraz na možnost vizualizace jazykových obrazů a především obrací pozornost k psychologické stránce člověka, hlavně k „působícímu nevědomí“.⁷⁶ Právě Saikovy „programické spisy“⁷⁷ se tak výrazně liší od většiny předchozích formulací, jež se omezovaly

72 SCHEFFEL, *MR*, s. 31.

73 Srov. Volker Katzmann: „Was ihm [Jünger] bis dahin als unvereinbar Gegensätzliches erschienen war, vermag er auf einmal synoptisch miteinander zu vereinen.“ K výkladu skutečnosti je potřeba věda i mýtus. (*EJMR*, s. 22)

74 Cit. podle SCHEFFEL, *MR*, s. 31.

75 Viz SCHEFFEL, *MR*, s. 35-41.

76 SCHEFFEL, *MR*, s. 33.

77 SCHEFFEL, *MR*, s. 32.

na analytický výklad spojení „magický realismus“, přičemž magično bylo obvykle kladeno jako součást reality, nikoli spodních pater lidské mysli. Saiko název magický realismus na svou ideu „románu vnitřního člověka“ (*Roman des inwendigen Menschen*) aplikuje poněkud arbitrárně. Z neznámých důvodů vůbec nebere v potaz dosavadní způsob práce s tímto pojmem, nehlásí se k žádnému ze starších předchůdců, nemluvě o zohlednění výtvarného kontextu, v němž se původně jím užívaný termín objevil.⁷⁸ Na druhou stranu podobně jako Roh považuje za antipod magického realismu povrchní naturalismus, který vyzdvihoval pouze „*Oberflächenrealität*“, kauzální konstrukci lidského jednání. Namísto toho má představu o „úplnější“ realitě – myšlenka ne nepodobná těm, s nimiž jsme se již setkali. S tím zásadním rozdílem, že tuto „úplnost“ vidí v zahrnutí nevědomé a animistické složky člověka jakožto magického doplnění povrchní reality.⁷⁹ Freudovský motiv nevědomí pojí Saika rovněž se surrealistickým hnutím, o němž jsme hovořili výše. Svě myšlenky o tom, co považoval za magický realismus, shrnul George Saiko v knize *Die Wirklichkeit hat doppelten Boden. Gedanken zum magischen Realismus* (1952). Jakkoli důležité se Saikovy myšlenky zdají být, v mnoha komplexních pojednáních o našem směru není vůbec zmiňován. Kvůli svému zaměření na zachycení lidského nevědomí bývá leckdy považován za tvůrce „fikce kvazi-surrealistické povahy“.⁸⁰

Z výše uvedeného stručného přehledu o důležitých milnících v historii magického realismu v Německu vyplývá, že bylo potřeba pár desítek let, než se pojem uchytil na poli německé literární kritiky. Na literaturu byl poprvé aplikován v Latinské Americe (zásluhou vlivného překladu Rohova spisu *Nach-Expressionismus* do španělštiny). K magickému realismu byla mj. zařazena i próza evropských autorů z literárních kruhů v Buenos Aires.⁸¹ Guentherová vyslovuje myšlenku, že na rozšíření pojmu magický realismus mimo starý kontinent mohla mít významný podíl masová migrace z Evropy do Ameriky ve 30. a 40. letech.⁸² V roce 1949 navíc, jak již víme, přišel A. Carpentier s *lo real*

---

78 SCHEFFEL, *MR*, s. 34.

79 Srov. *Ibid.*

80 CUDDON, pozn. 14, s. 488.

81 Srov. *Z/F*, s. 61.

82 Srov. *Ibid.*

maravilloso (americano) a zkomplikoval tím v dalším ohledu vývoj již tak v minulosti heterogenně utvářeného pojmu. Vzhledem k veškerým přeměnám a úpravám, jež doznal původní *Magischer Realismus* v mezikulturních překladech a definicích různě ovlivněných literátů a kritiků, lze jen stěží určit, jak velký byl Rohův vliv na současnou magicko-realistickou fikci.⁸³ Magický realismus v Latinské Americe natolik zdomácněl, že je v Evropě, dokonce i ve své kolébce – v Německu – mnohdy chápán jako převzatý. To je i není pravda. Není, protože teprve aplikací Rohových myšlenek se začal formovat magický realismus v latinskoamerických zemích, a je, neboť právě zde se dočkal své literární substancializace v knize kolumbijského spisovatele Gabriela Garcíi Márqueze *Cien años de soledad* (česky *Sto roků samoty*) z roku 1967. Tento román se stal asi již věčným referenčním bodem, pokud jde o literaturu magického realismu. Pojem *realismo mágico* se pak značně rozšířil v mnoha různých kulturách po celém světě a rozšířila se i jeho intenze. Zejména od 70. let je někdy vztahován na veškerou fikci, která obsahuje magické události prezentované ve věčném narativu. Od té doby se bezprecedentně mísí s některými postmoderními technikami vyprávění a zásahy do textu, které v mnoha novějších dílech, řazených pod magický realismus, převažují nad původními holistickými snahami starších evropských autorů. Snaha vyrovnat se s moderním světem, jenž se začal vymykat lidskému chápání, se stala důležitou součástí nově se vzrůstajícího evropského magického realismu, který je v důsledku toho plný až absurdních elementů. Takovýto postup psaní můžeme nalézt již u Güntera Grasse⁸⁴, který v románu *Die Blechtrommel* (1959), patrně nejznámějším díle magického realismu v Evropě, podává „magical realist account of life under the Nazi regime from the matter-of-fact perspective of a boy, and later, a man, trapped in the body the size of a young child.“⁸⁵

---

83 Srov. Z/F, s. 61f.

84 Bowersová považuje Grassovu literární techniku v *Die Blechtrommel* za postmoderní. (Srov. BOWERS, *MR*, s. 63). Zároveň tvrdí, že „[...] all the events of his narrative, whether magical or realist, are presented as the actual truth by Oskar and there is no external commentary to the narrative to signal to the reader to what extent his perception of reality may be disturbed.“ (Ibid.) Magicko-realistické prvky se objevují také v jednotlivostech; např. Alfred Matzerah je schopen „proměňovat city v polévky“ apod. (GRASS, Günter. *Plechový bubínek*, s. 40).

85 BOWERS, *MR*, s. 63.

V posledních dekáдах se rozkol mezi realismem a magickými prvky v literatuře magického realismu prohlubuje. Zatímco u nejranějších autorů převládalo jakési impresionistické líčení, magický způsob vyprávění, který obyčejné věci měnil v zázračné, a snaha vytvořit navzdory věcnému stylu magickou atmosféru v textu (tento požadavek prosazoval zejména Hans Werner Richter), přičemž bylo nejednou zdůrazněno, že zázračné je přímo obsaženo ve viditelném světě okolo nás (Martin Raschke)⁸⁶, s rozšířením postmodernismu se stále více dostávaly do popředí výstřední výplody fantazie autorů, zakomponované do realistického vyprávění. Častá je dekompozice času a prostoru a magická aktualizace všední reality fiktivními prvky. Ocítáme se tak na „opačném konci“ intenze pojmu magický realismus, která se pohybuje mezi odkrytím záhadné a snové dimenze skutečnosti pomocí realistického psaní a osobitým narušováním toho, co je běžné, ze strany autora, tedy k výraznějšímu prolínání reality s fikcí. Autoři původně hledali *neobyčejné* uvnitř naší zkušenosti (podobně jako je tomu u „zázračného reálna“, ovšem s tím rozdílem, že tady dochází k propojení racionální a iracionální perspektivy, zatímco tam je „evropský“ racionalismus zcela vyloučen).⁸⁷ Postmoderní magicko-realistická fikce má podle Farisové tyto základní vlastnosti: 1) texty obsahují „neredukovatelný magický prvek“, něco, co nemůžeme vysvětlit na základě zákonů vesmíru, jak je známe; 2) magické události se odehrávají v realitě našeho současného nebo minulého světa, materiální svět je přítomen v celé své detailnosti, ale objekty se stávají magickými (např. ožívají); 3) čtenář se ocitá ve dvojím světě; 4) tato díla vybízí k revizi dosavadních představ o čase, prostoru a identitě. K tomu může docházet zrcadlením a posouváním významů, odhalením a sebereflexí autora, komentáři či náhlými nečekanými skoky mezi časovými rovinami. Častá je také technika mises-en-abyme. Magie se stává prostředkem proti stávajícímu pořádku (v některých případech představuje protest proti totalitním režimům). Jako motiv se také objevuje „stará víra“ v kontrastu s novodobým pojetím života a člověka. Zápletky i jazyk jsou extravagantnější, přesahují naše běžné představy o možnostech tohoto světa.⁸⁸

86 Srov. KYORA, Sabine/NEUHAUS, Stefan (Hg.). *Realistisches Schreiben in der Weimarer Republik*, s. 290.

87 Srov. LUKAVSKÁ, ZR, s. 25ff.

88 Srov. Z/F, s. 167-184.

Vývoj magického realismu v německy mluvících zemích můžeme tedy zhruba rozdělit na tři nejdůležitější fáze: 1) raný magický realismus (1925 – 1945), 2) poválečný magický realismus (1946 – 1970) a 3) postmoderní magický realismus (současnost).⁸⁹

Zatímco magický realismus procházel těmito fázemi vývoje v Německu a Rakousku, neměl, zdá se, paralelu ve Švýcarsku. M. Scheffel, který podrobně dokumentuje vývoj v oblastech, které ovlivnil Rohovův spis o post-expressionistickém malířství, se nezmiňuje, že by tyto myšlenky v rané fázi zamířily i tam. Jako v mnoha jiných evropských zemích se i zde o několik desítek let později uplatnily až postmoderní tendence magického realismu.

V Čechách byla situace obdobná. Údajně u nás již ve 20. letech magický realismus nějak figuroval v oblasti výtvarného umění.⁹⁰ Vše ale nasvědčuje tomu, že do české literatury se dostal až zprostředkovaně přes německou a americkou kulturní oblast. Mezi českými a německými autory magického realismu, z nichž některé od sebe dělí více než půl století, lze nalézt pozoruhodné podobnosti. Ty, pokud se nemýlím, nejsou výsledkem přímé návaznosti na magický realismus definovaný literárními teoretiky v Německu a Rakousku, neboť např. Saikovy teoretické spisy jsou v Čechách téměř neznámé. Podobně jako v řadě dalších zemí světa zde však měla vliv kultura hispanoamerická, která přispěla k tomu, že se u nás po revoluci vytvořila větev originálních magicko-realistických tvůrců.

Za určitý základ či výchozí bod pro magicko-realistickou tvorbu je obecně považováno dílo Gustava Meyrinka⁹¹ a Franze Kafky⁹², na něž se odvolávají i někteří současní čeští magičtí realisté.⁹³ Oba zmínění autoři, píšící německy, ale žijící v Praze, tvoří jakousi svorku mezi magickým realismem v německém

---

89 Toto rozdělení slouží pouze k lepší orientaci, nejedná se o oficiální literárně-historický údaj.

90 Spojován někdy bývá především s výtvarnými umělci okolo Devětsilu. Protože se v této práci zaměřujeme na magický realismus literární, nebudeme se tímto zjištěním dále zabývat.

91 Gustav Meyrink (1868 – 1932) byl silně ovlivněn magickou atmosférou Prahy, kterou nechával ožívat ve svých dílech. Jeho pravděpodobně nejznámější román je *Der Golem* (1915). Podobné prolínání reality s mysticky zabarvenou historií na pozadí Prahy můžeme později nalézt mj. v trilogii o Faustovi od Kaie Meyera.

92 Především Kafkova povídka *Die Verwandlung* byla některými literárními kritiky spatřována jako dílo magického realismu. (Srov. např. CHANADY, Amaryll. *Magical realism*, s. 48f. Podobně DURST, *DBW*, s. 172). Nicméně proti tomu mluví přinejmenším časové zařazení díla. Protože ve většině pramenů, s nimiž zde pracuji, se uvádí, že Kafka byl spíše předchůdcem magického realismu než jeho představitelem, ponechávám zde jeho dílo stranou.

93 Srov. DOKOUPIL, Blahoslav/ZELINSKÝ, Miroslav. *Slovník české prózy 1945-1994*, s. 69.

a českém prostředí. Jsou totiž v určitém ohledu považováni za inspirátory magického realismu jak v Německu (Rakousku), tak v Čechách. Právě zde snad můžeme hovořit o prvním zajištění mezi českou a německou literární kulturou, pokud jde o zárodečný „magický realismus“, které vzešlo hlavně ze zachycení magické povahy města a ovlivnilo i tvorbu mnohem pozdějších – jak česky, tak německy píšících – autorů. Magie českých literárních tvůrců zůstává dodnes často založena právě na poetice měst a fantastických událostech v nich. Zvláštní pozornost patří zejména Praze. Výsadní postavení v literatuře s fantastickými prvky jí připisuje i Klaus Schenk: „Unter den Städten Mitteleuropas ist vor allem Prag zum Topos und literarischen Schauplatz für Magie und Phantastik geworden.“⁹⁴ Almut Todorowová poukazuje na to, že v 2. polovině 20. století se spisovatelé odklonili od „magické, jiné a fantastické stránky města“⁹⁵ a zaměřili se na moderní periferii, která představuje odcizení. Praha už není zlatá a magická, ale šedá a obyčejná. Síla magického realismu novodobých českých autorů spočívá, jak se mi zdá, v překonání duality, kterou zde Todorowová naznačila. Moderní město, jak je známe z díla Michala Ajvaze, Daniely Hodrové nebo Jáchyma Topola, působí na jedné straně jako místo všední, které ale zároveň silou autorovy imaginace odhaluje svůj skrytý magický náboj.

V současné době lze tedy objevit vazbu na jistý typ pražské německy psané literatury od začátku 20. století zhruba do 20. let, je ovšem nepatřičné považovat autory té doby za magické realisty.⁹⁶ V Čechách se s magickým realismem setkáváme skutečně až v jeho postmoderní mutaci. Nakolik do něj „prosákly“ původní myšlenky vzniklé v německém prostředí, je obtížné posoudit. Objektivním faktem však zůstává, že základní teoretická díla – jak od F. Roha, tak od G. Saika – jsou u nás prakticky neznámá. Vše nasvědčuje tomu, že hlavní vliv na tvorbu porevolučních autorů, které lze při podrobnějším zkoumání řadit k magickému realismu, měl „tradiční“ Marquéz a experimentující Borges. Průkazná spojitost se „starým“ magickým realismem se objevuje pouze v případě Michala Ajvaze, který přeložil z němčiny Jüngerovu novelu *Auf den*

94 SCHENK, Klaus. *Prag als Schauplatz und Topos literarischer Phantastik*. In: TODOROW, Almut. *Prag als Topos der Literatur*, s. 133.

95 TODOROW, Almut. *Prag als Topos der Literatur*, s. 6.

96 Čeští literární odborníci se shodují, že magický realismus je u nás svázán až s postmodernou.

Marmorklippen (česky *Na mramorových útesech*, 1995), a tudíž musel být s tímto klíčovým dílem meziválečné magicko-realistické literatury v Německu důvěrně obeznámen.

Období „vzniku“ magického realismu u nás poněkud předbíhá Kunderova *Kniha smíchu a zapomnění*⁹⁷ (v češtině poprvé vydána v Torontu roku 1978). Zatímco čeští literární experti u Kundery magický realismus spíše nespátřují, Wendy B. Farisová se přiklání k tomu, že *Kniha smíchu a zapomnění* určité rysy magického realismu vykazuje.⁹⁸ V 70. letech rovněž napsal některá díla s magicko-realistickými prvky tehdy již v exilu žijící Ota Filip⁹⁹. Kromě těchto ojedinělých případů však magický realismus v Čechách svůj rozmach zažil až v 80. letech a nejvíce po revoluci, kdy politické poměry, které zásadně ovlivňovaly vydavatelskou i překladatelskou politiku do roku 1989, doznaly zásadních změn. V první řadě našly cestu na trh knihy, které sice vznikaly často již v 70. a 80. letech, ale nemohly být oficiálně publikovány, např. (z našeho tematického okruhu) některé romány Daniely Hodrové.¹⁰⁰ Generace autorů, kteří se ve svých dílech pokoušejí nejrůznějšími způsoby podat svědectví o pohnutých událostech 20. století, se stává populární i mezi vydavateli z jiných zemí. Knihy tematizující moderní politické dějiny, problematiku totalitních

---

97 Milan Kundera (*1929), francouzský spisovatel českého původu, emigroval do Francie v roce 1975 (v roce 1979 byl zbaven československého státního občanství). V současnosti píše francouzsky. *Kniha smíchu a zapomnění* ale vytvořil ještě v češtině. Ted Gioia o ní píše: „Kundera also incorporates elements of magical realism into his story, again reaching for a larger, symbolic resonance even as he adds the most fanciful details. At one point in his novel, the communist true believers become so detached from practical exigencies of the world around them that they actually start floating up into the air.“ (Gioia, Ted. *The Book of Laughter and Forgetting* by Milan Kundera. *Conceptual fiction. The year of magical reading* [online]. © Ted Gioia, 2014. Poslední změna 27.09.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://conceptualfiction.com/book_of_laughter_and_forgetting.html)

98 Srov. Z/F, s. 167.

99 Ostravský rodák Ota Filip (*1930) žije a tvoří od roku 1974 v Mnichově. V dílech jako *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy* a *Café Slavia* se mísí historická realita s fantastickými motivy (rozmlouvání s mrtvými, létání, nadpřirozené vlastnosti hrdinů). Magický realismus O. Filipa vystihuje například tento úryvek: „Významnou roli hrají v díle [Kavárna Slavia] – podobně jako v jiných Filipových prózách – fantazijní prvky (věštecké schopnosti hrdiny, hypertrofované funkce smyslových orgánů, čichu, hmatu a hlavně zraku). Hrdina je stížen zvláštní oční vadou, jedno jeho oko je krátkozraké, druhé dalekozraké; perspektiva vidění pak nabývá rysů známých z fotografické techniky ‚rybího oka‘: hrabě, nalézající se v optickém středu, je přitom obklopen magickým, bizarně proměnlivým a pevné kontury postrádajícím prostorem staré Prahy (v tom román připomíná pražskou německou literaturu – F. KAFKU, G. MEYRINKA aj.).“ (DOKOUPIL/ZELINSKÝ, pozn. 93, s. 69.)

100 K tomu srov. ARMAND, Louis. *The return of Král Majáles: Prague's International literary renaissance 1990 - 2010*, s. 2.

ideologií či mezinárodní vztahy jsou na interkulturní úrovni nejatraktivnější, ať už jejich tvůrci do realisticky zachycené skutečnosti zasazují jakékoli množství nadpřirozených a fiktivních elementů. Možná právě fakt, že se magický realismus etabloval jako specifický druh vyprávění, které je schopno postihnout to, co je na skutečnosti „neskutečné“, a které je tudíž vhodným prostředkem, jak se literárně vypořádat s iracionálními momenty naší historie, je důvodem, proč je o některé autory českého magického realismu takový zájem.

3. INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE MAGICKÉHO REALISMU

V předchozí kapitole jsme se za pomoci dostupných pramenů pokusili osvětlit centrální pojem této práce, tj. magický realismus, a shrnout jeho historii v každé z probíraných jazykových oblastí (německé a české) zvlášť. Pokud nemá zůstat jednoduše u diachronního popisu tohoto literárního proudu ve dvou zdánlivě oddělených jazykových oblastech, je třeba se nyní věnovat jejich propojení, tj. mezikulturní výměně. Protože se tato výměna zpravidla děje z velké části za přispění překladů, bude naším hlavním úkolem zmapovat aktivitu, jež se na tomto poli odehrála v průběhu necelého jednoho století existence magického realismu. V následujícím oddíle se proto zaměřím na výsledky kvantitativního průzkumu, týkajícího se existujících literárních děl, spadajících podle odborníků pod magický realismus. Hlavním výstupem pak bude shrnutí vyhledaných údajů o překladech, jakýsi základní fond překladů magického realismu mezi českým a německým jazykovým prostředím.

V tomto bodě se opírám o několik významných pramenů, jejichž autoři se pokusili stanovit objektivní kritéria pro vyčlenění magicko-realistické literatury a rovněž navrhli konkrétní spisovatele a díla, která by do této oblasti mohla patřit. Ke shromáždění magicko-realistických originálů v rámci německé kultury nám pomohly hlavně dva již v předchozí kapitole hojně citované zdroje: kritická antologie *Magical realism. Theory, history, community*, vydaná Wendy B. Farisovou a Lois Z. Parkinsonovou, a *Magischer Realismus* Michaela Scheffela. Obecně lze konstatovat, že německy píšící autoři v intencích magického realismu lze v současné době posuzovat na základě porovnání jistého množství pramenů, byť stále velmi omezeného. V Čechách bylo už jen samotné pátrání po originálních zdrojích problematičtější, neboť obdobné monografické zpracování tématu magického realismu v české kultuře stále chybí. Důvodem tohoto nedostatku může být prozatím malý časový odstup. Jak bylo uvedeno v předešlé kapitole, o magickém realismu lze v Čechách smysluplně hovořit až v rámci několika posledních desetiletí, v nichž se navíc převážně ztrácí v gejzíru experimentálních technik psaní v době znovuoobnovené spisovatelské svobody.

Dosud zřejmě u českých autorů magický realismus nevykrystalizoval v natolik zřetelné formě, aby bylo možno jej na domácí půdě plně uchopit jako konkrétní literární směr.

Poznatky o vývoji českého magického realismu jsou proto zatím roztroušené a nesystematické. Nejčastěji se setkáváme s profilací příslušných současných autorů jako postmodernistů.¹⁰¹ To je však označení do jisté míry zplošťující, ačkoli ne nutně nepřesné. Postmoderní tendence se v mnohém kryjí s postupy v magickém realismu. Autoři obou směrů se ve své době snaží o nový přístup ke skutečnosti a literatuře samotné. Efektu podivnosti, který byl od začátku jedním ze základních kamenů magického realismu, je v postmoderně dosahováno nejrůznějšími literárními technikami.¹⁰² Theo L. D'haen považuje magický realismus za vrchol postmodernismu. S odvoláním na D. Fokkemu tvrdí, že postmodernistický prostředek permutace možného a nemožného, relevantního a irrelevantního, pravdivého a nepravdivého, je zároveň nástrojem fungování magického realismu, jenž ze své definice propojuje všechny takovéto protiklady.¹⁰³ Současné autory lze těžko beze zbytku tlačit do určitých kategorií a ještě hůře (pokud vůbec) je lze oddělit od vlny zvané postmoderna, zejména když nám chybí potřebný časový odstup. To však neznamená, že není třeba diferencovat jednotlivé proudy, tvořící tuto vlnu. Postmoderna otevřela magickému realismu nové možnosti rozvoje a umožnila tak jeho expanzi v celosvětovém měřítku.¹⁰⁴

---

101 Srov. např. SCHWARZ, Wolfgang. *Einige Entwicklungszüge der Tschechischen Literatur nach 1989. Literatur-Literaturwissenschaft-Funktionswechsel*. In: LAUER, Reinhard (Hg.). *Die slavischen Literaturen heute*, s. 117 – 125.

102 Theo L. D'haen uvádí ve své stati *Magical Realism and Postmodernism* jako základní znaky literárního postmodernismu tyto: „sebereflexe, metafikce, eklekticismus, redundance, rozmanitost, diskontinuita, intertextualita, parodie, zrušení primátu postav a vyprávění, smazávání hranic, destabilizace čtenáře.“ (D'HAEN, Theo L. *Magical Realism and Postmodernism*. In: Z/F, s. 192f.)

103 Srov. D'HAEN, Theo L., Pozn. 102, s. 201.

104 Ke vztahu magického realismu a postmodernismu srov. *ibid.*, s. 193f. Srov. také Wendy B. Faris: „[...] *magical realism is central to postmodernism*.“ (FARIS, Wendy B. *Schehrezade's Children*. In: Z/F, s. 173.)

3.1 Originální díla magického realismu v německy mluvících zemích a v Čechách

Ve chvíli, kdy má být sestaven alespoň základní přehled děl s prvky magického realismu a jejich překladů, působí zmíněná neexaktnost v užívání tohoto označení nemalé potíže. Za pomoci nejnovějších zahraničních studií se snad podařilo shrnout, jak pojímat evropskou variantu magického realismu se všemi jejími specifiky. Bylo zmíněno, že v české literární kritice ještě není magický realismus plně etablován ani jako samostatný literární proud, ani jako technika psaní, ale spíše jako inspirativní exotizující literární koncept. V českém prostředí přitom magický realismus znamená – aniž bychom chtěli trhat vazby na jiné kultury, jež jsou zde nepochybně přítomné – něco jiného než pouhé vágní navazování na Márqueze. Tato práce má do jisté míry dokumentovat, že český magický realismus je díky určité duchovní spřízněnosti podobný německému a že kategorie, podle nichž teoretici posuzují německá díla, mohou být aplikovány i na některá česká, nicméně nutno připustit, že nikdo z českých literátů, jimiž se zde zabýváme, neuvádí jako své hlavní inspirátory německy píšící magické realisty, o nichž se zde zmiňujeme.¹⁰⁵

Podívejme se nyní na přehled nejdůležitějších autorů magického realismu v německé a české literatuře. Protože dosud neexistuje monografie, která by nabízela ucelený seznam „magických realistů“ (to platí pro německou i českou část), je třeba vycházet z velkého množství pramenů, abychom získali potřebná data. Díla autorů, kteří jsou v odborné literatuře o magickém realismu nejčastěji uváděni do souvislosti s tímto proudem, byla pečlivě prozkoumána. Do výsledného okruhu autorů byli zařazeni pouze ti, kteří jsou ověřitelně spojováni s magickým realismem v sekundární literatuře a na základě konkrétních znaků. Aby byl výčet autorů spolehlivý, porovnáváme relevantní informace z několika zdrojů (viz níže). Ve výsledné skupině textů, s nimiž budeme dále pracovat, nejsou obsaženy ty, které byly vytvořeny před rokem 1925.¹⁰⁶ Nejsou

---

¹⁰⁵ Některými metafyzickými koncepty v tvorbě E. Jüngera je inspirován M. Ajvaz

¹⁰⁶ Tato studie se vztahuje výhradně na autory, kteří tvořili v kontextu, v němž už byl termín magický realismus v té či oné formě znám. Zda a nakolik byli daní tvůrci s Rohovými myšlenkami skutečně seznámeni, není předmětem zkoumání.

zahrnuty ani texty teoretické, které nalezneme např. u Hanse Wernera Richtera, Martina Raschkeho nebo George Saika. Průzkum se týká pouze knih beletristických. Nemůžeme se zde detailně věnovat všem dílům a znakům, které je s magickým realismem pojí, omezíme se pouze na vyzdvížení nejdůležitějších rysů, zejména těch, které se vyskytují shodně v německém a českém prostředí. Projevy magického realismu v obou těchto kulturních oblastech jsou demonstrovány na stěžejních dílech.

3.1.1 Německé originály

Jak jsme výše poznamenali, jediným autorem, který explicitně navázal na Rohův *Nach-Expressionismus, Magischer Realismus* již v meziválečném období a skutečně přešel od expresionismu k magickému realismu, byl Ernst Jünger. Jeho dílo je bezpochyby komplikované a ovlivněné nejrozličnějšími proudy (včetně již zmíněné někdejší vazby na dobový francouzský surrealismus). Odkaz surrealismu je znatelný i v jazyce jeho literárního „zápisníku“ *Das abenteuerliche Herz* (1929, 1938), jehož obě vydání podle Jüngera zároveň udávají „příklad [...], jak překonat expresionistické tendence tendencemi magického realismu.“¹⁰⁷ Magický realismus je zde třeba chápat jako *metafyzický*. Je to „[...] Stil, der in der bunten Fülle der Erscheinungen ihren Wesensgrund, im flüchtigen Augenblick die ihm zugrunde liegende zeitlose Figur sichtbar zu machen sucht.“¹⁰⁸ Za modelový příklad Jüngerovy magicko-realistické tvorby považuje Katzmann novelu *Auf den Marmorklippen*. Poukazuje mj. na to, že prostor a čas v tomto díle mají povahu „mytického modelu“.¹⁰⁹ Disparátní typy krajin, které by ve skutečnosti nemohly existovat vedle sebe na jednom místě, narušují realističnost vyprávění. Představovaný prostor je ideální, koncentrují se v něm všechny druhy krajin, které známe (realismus), avšak v kombinaci, která je z hlediska přírodních zákonů neuskutečnitelná (magický element). Toto zhuštění a zjednodušení slouží ke zviditelnění toho, co je *typické*.

107 Srov. Jüngerův doslov k německému vydání *Werke*. Cit. podle KATZMANN, *EJMR*, s. 99.

108 KATZMANN, *EJMR*, s. 96.

109 KATZMANN, *EJMR*, s. 249.

Totéž se týká nejen prostoru, ale i času. Každá z líčených oblastí je reprezentací určitého stadia vývoje lidské civilizace. Příběh nemá líčit události určité doby, nýbrž zobrazovat typický průběh věcí. Celé dílo je syntetickým modelem světa, který má vyjevit archetypální struktury skutečnosti, tajemství života a bytí. Každé místo, postava a děj má svou metafyzickou náplň. Mytický výklad světa v realistickém vyprávění, věci známé z tohoto světa, ale v nezvyklých kombinacích, měnící se pohled na skutečnost, mísení racionální a iracionální perspektivy – to je magický realismus ve své kontinentální evropské podobě.¹¹⁰

Ernst Jünger je jedním z autorů jmenovaných v úvodu k Scheffelově knize *Magischer Realismus*.¹¹¹ Scheffel zde dále uvádí pohromadě jinak velmi různorodé autory (nadto je ani nerozděluje na německé a rakouské). Mezi magické realisty lze podle něj více či méně oprávněně zařadit Hermanna Lenze¹¹², Marlen Haushoferovou¹¹³, Hermanna Kasacka¹¹⁴, Alfreda Andersche, Hanse Wernera Richtera, Martina Raschkeho¹¹⁵, Güntera Eichha¹¹⁶,

110 Rozdíly mezi německým a rakouským magickým realismem by vystačily na samostatné pojednání. Zde nás zajímá především to, co je společné, co lze považovat za obecný duchovní základ námi zkoumaného proudu.

111 SCHEFFEL, MR, s. 1-6. U jednotlivých autorů jsou na základě následných rešerší uvedeny knihy a stati, v kterých se o nich hovoří v souvislosti s magickým realismem. Uvedené zdroje slouží pouze k doložení této skutečnosti. Nejedná se o repertoár, z kterého by vycházel Scheffel.

112 Podle M. Durzaka je magický realismus u Lenze „[...] der künstlerische Versuch, die Rationalitäts- und Kausalitätsverhaftung einer flächigen Wirklichkeitsabbildung zu öffnen zu jenen Dimensionen, in denen die Chronologie einer geordneten Zeit aufgehoben wird und Träume, Erinnerungen und innere Vorstellungsbilder sich gleichberechtigt mit den Erfahrungen verbinden, die aus den Reaktionen und Handlungen innerhalb der empirischen Wirklichkeit erwachsen.“ (DURZAK, Manfred. *Magischer Realismus bei Hermann Lenz*. In: Moritz Rainer (Hg.). *Begegnung mit Hermann Lenz. Künzelsauer Symposion*, s. 119.)

113 Okolo hrdinky románu *Die Wand* (1963) se vytváří fantastický prostor. (Srov. NUSSBAUMER, Thomas. Der magische Realismus – über die phantastische Seite der Wirklichkeit, Teil 2. In: *Phantastik-Couch.de* [online]. Literatur-Couch Medien GmbH & Co. © 2015. Poslední změna 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.phantastik-couch.de/der-magische-realismus-teil-2.html>)

114 Scheffel označuje Kasackův román *Die Stadt hinter dem Strom* (1947) za mistrovské dílo magického realismu. Srov. také SØRENSEN, Bengt Algot. *Geschichte der deutschen Literatur Band II*, s. 292; GEFELE, Katharina. *Die magisch-realistische Verarbeitung der Großstadtbombardierung in Deutschland bei Hermann Kasack und Hans Erich Nossack*. In: ARVA, Eugene/ROLAND, Hubert (hg.). *Der Magische Realismus als narrative strategie in der Überwindung historischer Traumata*, Interférences littéraires/Littéraire interferences, 14, Oktober 2014, s. 43-62.

115 Poslední tři jmenovaní významně přispěli k teoretickému definování magického realismu.

116 MEYER-SICKENDIEK, Burkhard. *Lyrisches Gespür. Vom geheimen Sensorium moderner Poesie*. München: Wilhelm Fink, 2012, s. 119.

Hanse Ericka Nossacka¹¹⁷, Wolfdietricha Schnurreho¹¹⁸, Wolfganga Koeppena¹¹⁹, Hermannu Brocha¹²⁰, George Saika¹²¹, Heimito von Doderera¹²², Herberta Eisenreicha, Ilse Aichingerovou¹²³ a Elisabeth Langgässerovou¹²⁴. Jako důležitý duchovní a literární zdroj magického realismu uvádí Franze Kafku. Na tomto místě Scheffel prezentuje pouhý výběr německy píšících autorů (jen u hrstky uvádí i konkrétní dílo), nikoli vyčerpávající seznam, jak dokazuje i pokračování jeho knihy, kde zazní také další jména (viz níže). V takovéto práci nemůže být věnována zvláštní pozornost všem jmenovaným spisovatelům. Protože zaměření této práce je translátologické, a cílem je tedy primárně vytvořit určitý přehled překladatelské problematiky spojené se zkoumaným směrem, budou v centru našeho zájmu v první řadě díla, která již mají své české protějšky (avšak pro kvantitativní analýzu jsou důležitá i díla, která se zatím překladů nedočkala).

---

117 Srov. GEFELE, pozn. 114, s. 43-62.

118 Zmínky o jeho tvorbě najdeme např. v tomto příspěvku: PEITSCH, Helmut. *Vom 'Realismus' eines Kriegsromans - 'unmittelbar', 'magisch' oder 'tendenziös'?* Walter Kolbenhoff: *Von unserem Fleisch und Blut* (1947). In: WAGENER, Hans (hg.). *Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik, Band 42 – 1997. Von Böll bis Buchheim. Deutsche Kriegerprosa nach 1945*. Amsterdam: Atlanta, 1997, s. 67.

119 Srov. např. MARX, Friedhelm. *Magischer Realismus. Wolfgang Koeppen und Friedo Lampe*. In: Treibhaus 2, 2006, s. 52-61.

120 ROLAND, Hubert. *George Saikos Kriegserzählungen und die Tradition des 'magischen Realismus' in der österreichischen Literatur der Nachkriegszeit*. In: *Germanistische Mitteilungen: Zeitschrift für deutsche Sprache, Literatur und Kultur* 67 (2008), s. 174.

121 Srov. STRELKA, Joseph P. *George Saikos magischer Realismus*. Bern: Lang, 1990.

122 Doderer bývá spolu se Saikem považován za jednoho z hlavních představitelů poválečného magického realismu v Rakousku. Srov. ROLAND, pozn. 120, s. 173.

123 ROLAND, Hubert/ZEEVAERT, Anne-Francoise. *Poetologische Transformationen? Die beiden Fassungen von Ilse Aichingers Roman Die größere Hoffnung unter besonderer Berücksichtigung des Magischen Realismus*. In: *Études Germaniques* 61 (2006), 2, s. 219-242.

124 BURKHARD, Schäfer. *Unberühmter Ort. Die Ruderalfläche im magischen Realismus und in der Trümmerliteratur*. Frankfurt am Main: Lang, 2001, zejm. s. 165.

Pro začátek nám může být užitečný Scheffelův abecední seznam autorů a primárních textů, který je však, jak autor sám uvádí, velmi skromný:

- Jünger, Ernst: Das abenteuerliche Herz. 1. Fssg. (1929), 2. Fssg. (1938)
Kasack, Hermann: Die Stadt hinter dem Strom. Roman (1947, entstanden z.T. zwischen 1942 u. 1944)
Kreuder, Ernst: Die Gesellschaft vom Dachboden. Roman (1946).
Schwebender Weg. Die Geschichte durchs Fenster. 2 Erzählungen (1947).
Die Unauffindbaren. Roman (1948, entstanden z. T. zwischen 1938 u. 1940)
Lampe, Friedo: Am Rande der Nacht. Roman (1933). Septemborgewitter. Roman (1937)
Lange, Horst: Schwarze Weide. Roman (1937). Der Sohn der Hauptmannswitwe. Erzählung (1939). Ulanenpatrouille. Roman (1940). Die Leuchtkugeln. Erzählungen (1944)
Langgässer, Elisabeth: Gang durch das Ried. Roman (1936). Das unauslöschliche Siegel. Roman (1946)
Lehmann, Wilhelm: Der Bilderstürmer. Roman (1917). Die Schmetterlingspuppe. Roman (1918). Weingott. Roman (1921)
Saalfeld, Martha: Pan ging vorüber. Roman (1954).¹²⁵

Na první pohled je zřejmé, že zahrnutí jsou pouze autoři raného magického realismu (mezi něž patří i ti tvořící několik desítek let po zveřejnění Rohova *Nach-Expressionismus*). Tento seznam proto bude nutno doplnit, a to především o novější příspěvky, ale i o autory, které Scheffel vynechává (neboť se zaměřuje jen na autory *junge Generation*).¹²⁶

Irene Guentherová ve statí *Magic Realism in the Weimar Republic* poukazuje na diverzitu autorů, v nedávné době zařazených pod magický realismus.¹²⁷ Kromě několika jmen, která se objevují v Scheffelově úvodu,

---

125 SCHEFFEL, *MR*, s. 84f (převzato v přesném znění i s poznámkami). Vzhledem k době vzniku se zde nebudeme zabývat dílem W. Lehmana (viz pozn. 106).

126 Srov. SCHEFFEL, *MR*, s. 82f.

127 Z/F, s. 60.

zde zmiňuje také Güntera Grasse, Alfreda Döblina¹²⁸, Thomase Manna¹²⁹, Franze Werfela a Roberta Musila.¹³⁰ Günter Grass je z dnešního pohledu nejčastěji uváděným autorem magického realismu v Německu¹³¹, a to v souvislosti s románem *Die Blechtrommel* (1959), v němž je skutečnost, že hlavní postava, Oskar Matzerath, se ve třech letech rozhodla dále nerůst, prezentována jako neproblematická část příběhu. Nepřirozená je přitom již myšlenka, že by dítě mohlo od narození uvažovat a racionálně se rozhodovat na úrovni dospělého jedince, jak to Grass líčí na začátku knihy. Podobně, jako je tomu u českých experimentujících autorů, je i Grass řazen mezi spisovatele postmoderní (což se, jak bylo výše doloženo, s magickým realismem nevylučuje). Teprve novější kritiky ho představily jako magického realistu. Wendy B. Farisová se domnívá, že mezi charakteristické znaky postmoderní magicko-realistické fikce patří mj. užití magie představující protest proti stávajícímu sociálnímu řádu, zejména proti totalitním režimům; jako příklad uvádí právě Güntera Grasse (a také Milana Kunderu).¹³² Magie (ať už jazyková, či obsahová) je specifickým způsobem, jak se vyrovnat s realitou, která se stává nepochopitelnou a mnohdy plnou hrůzy. Podobně i autoři *junge Generation* a tzv. *Trümmerliteratur*¹³³ využívali magickou poetiku, která zakrývala syrovou skutečnost a zároveň s nebývalou intenzitou zobrazovala *to, co je*.

128 Není zde ani tak míněn prototypický text „nové věčnosti“ *Berlin-Alexanderplatz: Die Geschichte vom Franz Biberkopf* (1929), jako *Amazonas-Trilogie*, která vznikala již mezi léty 1935 – 1937. Srov. HOFMANN, Michael. *Europäische Zivilisationskritik, indianische Mythen und moderne Mythopoetik. Alfred Döblins Amazonas-Trilogie im Lichte von Le Clézios Le Rêve mexicain*. In: MAILLARD, Christine/MOMBERT, Monique (hg.). *Der Grenzgänger Alfred Döblin, 1940 – 1957. Biographie und Werk*. Bern: Lang, 2006, s. 107-126.

129 Ted Gioia upozorňuje na to, že magicko-realistickou techniku psaní, kterou nalézáme u Grassova románu *Die Blechtrommel* (1959), lze objevit už v Mannově díle *Doctor Faustus* (1947). Srov. GIOIA, Ted. *Doctor Faustus by Thomas Mann*. In: *Conceptual fiction. The year of magical reading* [online]. © Ted Gioia, 2014. Poslední změna 28.09.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://conceptualfiction.com/dr_faustus.html

130 Poslední dva jmenování jsou v sekundární literatuře spojování s naším směrem pouze vágním způsobem. Oba jsou tvůrci natolik komplexní, že není možné je do našeho přehledu konsekventně zařadit.

131 Pokud slovníková hesla obsahují i evropská jména (což zdaleka není pravidlem), zaznívá Grassovo jméno mezi prvními. Srov. např. CUDDON, pozn. 14, s. 487.; HARMON, pozn. 12, s. 329.

132 Z/F, s. 179.

133 Jako „*Trümmerliteratur*“ bývá označována poválečná tvorba německých autorů, z nichž mnozí patřili právě k „mladé generaci“. V jejich tvorbě se objevují zejména motivy prožitků z války, návratu a kolektivní viny. Za představitele jsou považováni mj. Alfred Andersch, Wolfgang Koeppen, Walter Kolbenhoff nebo Wolfdietrich Schnurre. Mnozí z nich bývají řazeni k magickému realismu.

Další autor, jenž se podle Farisové formou magického realismu kriticky vyrovnává s politickou a společenskou situací, je Patrick Süskind s knihou *Das Parfum: Die Geschichte eines Mörders* (1985).¹³⁴ I tento text obsahuje „neredukovatelný magický prvek“¹³⁵. Když navíc Süskind popisuje Grenouilleův extrémně vyvinutý čich, pomocí něhož nejen získává první pojmy věcí, ale dokonce je schopen kombinovat pachy ve své fantazii a vytvářet tak vůně, „které ve skutečném světě vůbec neexistují“¹³⁶, nekomentuje tyto skutečnosti jako nadpřirozené a ani intratextuálně¹³⁷ nenaznačuje, že by hrdina jeho knihy byl nějak výjimečný. Jeho vlastnosti (a činy), jakkoli neobyčejné, jsou *popisovány*, jako by obyčejné byly. To, že se magické věci „opravdu“ dějí, tzn. že věcný narativ čtenáře neupozorňuje, že přichází něco podivného, je jedním z poznávacích znaků magického realismu, který jej zároveň odlišuje od fantastické fikce, jak jsme uvedli v první části této práce. V Süskindově *Parfému* ostatně magický realismus nespátřuje jen Wendy B. Farisová¹³⁸; jeden z úryvků z kritik, otištěných na obálce, hlásá, že *Parfum* je „odpověď Evropy na magický realismus Latinské Ameriky“.¹³⁹

Jüngerovo *Das abenteuerliche Herz* a *Auf den Marmorklippen*, Grassův román *Die Blechtrommel* a Süskindův *Parfum* jsou jistými milníky v historii německy psané magicko-realistické literatury. Zmíněná Jüngerova díla jsou prvními významnějšími ryzími díly magického realismu na starém kontinentě, *Die Blechtrommel*, který vyšel přesně o 30 let později než první verze *Das abenteuerliche Herz*, je dnes považován za stěžejní dílo německy psaného poválečného magického realismu, a *Parfum* (1985) nakonec reprezentuje magický realismus ve smyslu postmoderního narativu. Už jen tato malá ukázka prozrazuje,

---

134 „Perfuming abilities and the uncannily entrancing scent he manufactures for himself are magical, but the mass hysteria that they engender and that tears him literally limb from limb and devours him at the end of the novel is real, and all-too-familiar as an analogue for the atrocities of persecution and scapegoating in recent history.“ (Z/F, s. 168.)

135 Z/F, 167.

136 SÜSKIND, Patrick. *Das Parfum*, s. 34.

137 Srov. DURST, DBW, s. 378.

138 Srov. např. Z/F, s. 168, 172.

139 Cit. podle obálky vydání z r. 1994 (Diogenes Verlag). Podle některých kritiků se „nálepka“ *magický realismus* po rozšíření tohoto proudu v Latinské Americe stala reklamou. Řada knih pak byla takto označována, aniž by bylo možné dohledat jakoukoli vazbu na historii tohoto pojmu.

jak různě lze chápat magický realismus v německém prostředí. U rakouských autorů je pak navíc do popředí postaven freudovský koncept nevědomí.¹⁴⁰

Thomas Nussbaumer v eseji *Der magische Realismus – über die phantastische Seite der Wirklichkeit*¹⁴¹ řadí mezi „klasické autory“ kromě již jmenovaných ještě Oskara Loerkeho, Hanse Hennyho Jahnna¹⁴² a Lea Perutze¹⁴³. Mezi „pozdějšími autory“ se pak objevují nově také Rakušan Christoph Ransmayr¹⁴⁴, Švýcar Urs Widmer,¹⁴⁵ a dále Alban Nikolai Herbst¹⁴⁶ a Kai Meyer¹⁴⁷. Mezi nejnovější „přírůstky“ německy psané magicko-realistické literatury patří knihy Daniela Kehlmana¹⁴⁸ či Švýcara Christiana Krachta.¹⁴⁹

Jak jsme viděli, s magickým realismem bylo v minulosti spojeno i velké množství zvučných jmen německé, rakouské a výjimečně také německy psané švýcarské literatury. Ačkoli jsou v našem výčtu syntetizovány poznatky z několika zdrojů, je třeba počítat s tím, že méně slavní nebo nejednoznačně zařaditelní

---

140 Srov. výše.

141 NUSSBAUMER, pozn. 113.

142 KAUFMANN, Kai. *Ohne Ende? Zur Geschichte der deutschen Gegenwartsliteratur*. In: BUSCHMEIER, Matthias/ERHART, Walter/KAUFMANN, Kai (hg.). *Literaturgeschichte: Theorien – Modelle – Praktiken*. Berlin: De Gruyter, 2014, s. 372.

143 Srov. zejména MEJDŘICKÁ, Lenka (a kol.). *Fortschreiben und Weitererzählen: Leo Perutz' Prag*. In: NAGELSCHMIDT, Ilse (Hg.). *Leipzig und Prag: Interkulturelle Kommunikation und Beziehungen in der deutschsprachigen Literatur vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart* [online]. Leipzig: Leipziger Universität, 2012 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://tarantula.ruk.cuni.cz/KG-4-version1-publikace.pdf>

144 SCHNAAS, Ulrike, *Das Phantastische als Erzählstrategie in vier zeitgenössischen Romanen* [online]. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004, s. 15.

145 KÖNIG, Annette. *Weltschreiben. Globalisierungstendenzen in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur aus der Schweiz*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2013, s. 100.

146 Někdy bývá považován také za zástupce tzv. kybernetického realismu (srov. KREKNIN, Innokentij. *Poetisierung des Internets: Dschungel. Anderswelt..* In: Týž. *Poetiken des Selbst*. Berlin: De Gruyter, 2014, s. 403). K magickému realismu lze přiřadit *Eine sizilische Reise* (1995).

147 Srov. SHÄFER, Michael. Autor Kai Meyer im Literarisches Zentrum Göttingen zu Gast. *Göttinger Tageblatt* [online]. Göttingen: © Verlagsgesellschaft Madsack GmbH & Co. KG, 2014. Poslední změna 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.goettinger-tageblatt.de/Nachrichten/Kultur/Kultur-vor-Ort/Autor-Kai-Meyer-im-Literarisches-Zentrum-Goettingen-zu-Gast>

148 Srov. příslušné pasáže v knize Heriberta Tommeka: TOMMEK, Heribert. *Der lange Weg in die Gegenwartsliteratur. Studien zur Geschichte des literarischen Feldes in Deutschland von 1960 bis 2000*. Berlin: De Gruyter, 2015.

149 Srov. DRITTEDANKE. Guillermo Saccomanno: Der Angestellte. In: *Drittgedanke: Literatur-Besprechungen* [online]. Datum uveřejnění: 21.11.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <https://drittgedanke.wordpress.com/2014/11/21/lateinamerika-guillermo-saccomanno-der-angestellte/>

autoři nebyli v žádné literatuře o magickém realismu dosud zohledněni, a tudíž výsledky průzkumu, shrnuté v této práci, musí být brány pouze jako průřez nejdůležitějšími jmény a myšlenkami. Sestavený přehled originálních děl obsahuje autory a tituly, vybrané na základě uvedených zdrojů. Ti, u nichž nebyla přímo nalezena vazba na specifické literární praktiky magického realismu, nejlépe v souvislosti s konkrétním dílem, zahrnuti nebyli.¹⁵⁰

3.1.2 České originály

Přesuňme se nyní do českého prostředí. Český magický realismus se v mnohém podobá německému, ačkoli zřejmě nelze hovořit o větším vzájemném ovlivnění.¹⁵¹ V souvislosti s českou kulturou se o magickém realismu začíná mluvit mnohem později, než tomu bylo u kultury německé. Tento nepoměr je pochopitelný; Německo, které je kolébkou samotného pojmu *Magischer Realismus*, mělo veškeré předpoklady, aby se tam tento směr rozvíjel, přestože jeho cesta z výtvarné do literární oblasti také trvala desítky let. V Čechách má dlouholetou tradici hlavně žánr fantastiky.¹⁵² V česky i cizojazyčně psaných literárních statích, týkajících se českých autorů, jsme se doposud častěji setkávali s tímto označením nebo jeho variacemi (např. neo-fantastika). V současné době však jsou již k dispozici i prameny, které určité autory vydělují z tohoto mnohotvárného proudu a připisují jim znaky magického realismu. Věra Menclová v úvodu ke *Slovníku českých spisovatelů* jako jedna z mála uvádí, že v 80. letech minulého století se do české prózy spolu s postmodernou dostávají i „stopy magického realismu“,¹⁵³ který se zde projevuje mj. častými „motivy zrcadel [a] mystifikujících klamů“.¹⁵⁴ Tyto a další literární motivy jsou typické právě

---

150 Jedná se např. o některé rakouské autory: Franz Karl Franchy, Martina Wiedová, Michael Guttenbrunner nebo Josef Marschall.

151 Autoři samotní se hlásí více ke „klasickému“ latinskoamerickému magickému realismu, popřípadě nějakým způsobem navazují na starší magickou poetiku města, jakou nalézáme zejména u Meyrinka.

152 Srov. ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995, 349 s. ISBN 80-85364-57-3.

153 MENCLOVÁ, Věra (a kol). *Slovník českých spisovatelů*, s. 60.

154 Ibid.

pro Michala Ajvaze, Danielu Hodrovou a Jiřího Kratochvila. Dříve než se budeme věnovat těmto autorům, je třeba se krátce zastavit u Milana Kundery a jeho *Knihy smíchu a zapomnění*, o níž jsme se zmínili výše. Toto dílo bývá v poslední době stále častěji chápáno jako magicko-realistické¹⁵⁵, a to zejména kvůli pasáži, v níž se několik protagonistek vznese nad zem, až vyletí nad Václavské náměstí a dál. Tato magická událost je prezentována jako součást příběhu a není naznačeno, že by nějakým způsobem nepatřila do líčené reality. Pojetí *Knihy smíchu a zapomnění* tímto způsobem není ojedinělé a nadto se jeví jako smysluplné, předpokládejme proto, že uvedené Kunderovo dílo (nikoli celek jeho tvorby!) můžeme oprávněně zařadit do našeho průzkumu.

Za jednoho z prvních ryzích zástupců magického realismu v Čechách je jinak obvykle považován Michal Ajvaz. V knize *Tschechische Literatur 1945-2000* Jiřího Holého je Ajvaz, který se na „šedé“ literární scéně objevil již v 80. letech, prezentován jako „magický“ antipod „věcného“ Jiřího Rulfa.¹⁵⁶ Podle *Slovníku české prózy*¹⁵⁷ obsahuje Ajvazova tvorba „rozplývav[é] dimenz[e] mytického města-labyrintu, v němž je zdánlivě nemožné možným a zdánlivě nepřírozené přirozeným“ (vzpomeňme na to, že jedním ze znaků magického realismu jsou iracionální a nadpřirozené vstupy prezentované věcným narativem; to, co se na první pohled jeví jako bláznivé, se Ajvaz nebojí pojmut jako legitimní součást reality). Prozaická sbírka *Návrat starého varana* (1991) je přehlídkou toho, jak může být každodenní život narušován nepřírozenými událostmi. Nejčastější je setkání s „obludou“ (např. se škeblí v Nerudově ulici).

Nejmarkantněji se magický realismus hlásí ke slovu v Ajvazově románu *Druhé město* (1993), v němž se všední místa v Praze stávají vstupními branami do alternativní dimenze reality, do odvrácené strany města. Události, které mnohdy nabývají až groteskních rozměrů, podává autor naprosto nevzrušeným stylem. I když ideový podtext se podobá Jüngerovu, můžeme v tomto bodě konstatovat shodu spíše s vyprávěcí technikou Grassovou a Süskindovou – věcným popisem skutečností, které jsou v reálném světě, jak jej známe, nemožné. Lubomír Doležel v knize *Heterocosmica II. Fikční světy*

155 Srov. Z/F, s. 172; GRAY, Martin. *Dictionary of Literary Terms*. Harlow: Longman York press, 1996, s. 167; GIOIA, pozn. 97.

156 HOLÝ, Jiří. *Tschechische Literatur 1945-2000*, s. 108.

157 DOKOUPIL/ZELINSKÝ, pozn. 93, s. 18.

postmoderní české prózy implicitně naráží na hranici mezi fantastickou fikcí a magickým realismem, kterou jsme výše vytyčili. Když popisuje, jak se v Ajvazově *Druhém městě* vědec z Klementina setkal s nadpřirozenem, správně dokládá, že celá událost nakonec měla přirozené vysvětlení v podobě halucinace poté, co se vědec nadýchal jistého plynu. Tím je nadpřirozeno nejprve „dezautentifikováno“.¹⁵⁸ Avšak ve chvíli, kdy si oddechne, že nepřirozený a strašidelný výjev, kterého byl vědec svědkem, byl pouhou halucinací, se ukazuje, že se jedná jen o částečné popření podivné reality, která nás obklopuje. I učenec sdílí pocit hlavního hrdiny, že „v naší těsné blízkosti se prostírá nějaký podivný svět.“¹⁵⁹ Existence druhého světa, který se prolíná s tím naším, ale pro osoby přirozeného světa je za normálních okolností skrytý, neviditelný, je přece jen připuštěna jako reálný fakt.¹⁶⁰

Interpretace Ajvazovy tvorby, jež postihuje „[...] moment[y], které umožňují estetické ztvárňování tajuplné, svou jevovou podobu přesahující skutečnosti,“¹⁶¹ a jež odkazuje „v popisu všedních detailů skutečnosti k archetypální vrstvě záhadných, magických či alegorických fenoménů,“¹⁶² vykazují podobnost s německými poválečnými požadavky na literaturu (viz výše). Některé magické prvky, které Volker Katzmann nalézá v rané tvorbě Ernsta Jüngera, jsou přítomné rovněž u spisovatelů české „fantastiky“. Ajvaz podobně jako Jünger prozkoumává možnosti našeho poznání a vybízí k holistickému přístupu ke skutečnosti, kterou chápe jako mnohovrstevnatou entitu, jejíž některé roviny jsou viditelné a jiné neviditelné. Právě to, co je našemu zraku běžně skryto a co se odkrývá teprve při aktivaci určitého způsobu nahlížení světa, je ono magické. Kromě *Druhého města* můžeme prvky magického realismu objevit v diptychu novel nazvaném *Tyrkysový orel* (1997) a v menší míře také v románu *Lucemburská zahrada* (2011).

Jako nejvýraznějšího zástupce postmoderny se „stopou magického realismu“, však Menclová jmenuje Jiřího Kratochvila.¹⁶³ Nutno podotknout,

---

158 DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica II*, s. 42. Srov. AJVAZ, Michal. *Druhé město*, s. 16.

159 AJVAZ, Michal. *Druhé město*, s. 17

160 Zakoušení dvou světů považuje za příznačné pro magicko-realistickou fikci i Wendy B. Farisová (srov. Z/F, s. 172).

161 MENCLOVÁ, SČS, s. 64

162 Ibid.

163 MENCLOVÁ, SČS, s. 60

že pojem postmoderny, který zde tak často aplikujeme, rovněž nebyl v českých zemích dosud dostatečně reflektován.¹⁶⁴ Kratochvil je však jedním z mála autorů, který se k postmodernismu otevřeně hlásí, jak můžeme poznat i z názvu jeho sbírky povídek *Má láska, Postmoderno* (1994). Jeho díla jsou toho ostatně nejjasnějším důkazem. Časté jsou změny autorské perspektivy, reflexe příběhu, jazyková hra, intertextualita.¹⁶⁵ Stejně jako řada dalších současných autorů se Kratochvil pokouší o pochopení postmoderní situace, v níž se nacházíme, s vědomím, že „lidský život nelze dnes prostě tradičně převyprávět, máme-li být právi skutečnu i neskutečnu zároveň.“¹⁶⁶ Zde je opět třeba spatřovat aluzi na základní funkci magického realismu, kombinovat skutečnost s fikcí. Jak u nás¹⁶⁷, tak v Německu je také Kratochvil nejčastěji spojován s magickým realismem. Anna Försterová o něm hovoří jako o představiteli „středoevropského magického realismu“¹⁶⁸ s vazbou především na latinskoamerické autory Borgese a Márqueze. S původním německým magickým realismem má společnou touhu poskytnout „celkovější, univerzální obraz reality“¹⁶⁹, než může poskytnout pouhé popisování fakt. V románové trilogii *Medvědí román* (1990), *Uprostřed noci zpěv* (1992) a *Avion* (1995) se střídá „drastická realita s fantastickými elementy“¹⁷⁰ a v posledních dvou jmenovaných se místem děje stává Brno „als gleichermaßen dokumentarisch genau wiedergegebene wie magische Stadt, in der Realität und Fiktion ineinander fließen.“¹⁷¹ To je, jak bylo řečeno, typické právě pro postmoderní variantu magického realismu. Zároveň se objevuje příznačný motiv magické a „realistické“ stránky města, v tomto případě Brna. Magický realismus se u Kratochvila projevuje jak ve způsobu vyprávění, tak v motivech. Kratochvil používá právě onen „rušivý způsob vyprávění“, o němž mluvila Bowersová¹⁷², který je společným znakem magického realismu a postmodernismu a jenž udržuje pozornost čtenáře v neustálé pohotovosti. Výjimečnost Kratochvilova stylu psaní tkví mj. i v tom, že text chápe architektonicky.

164 Srov. MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště*, s. 20.

165 MENCLOVÁ, SČS, s. 374.

166 KOŽMÍN, Zdeněk/RAMBOUSEK, Jiří. *Studie a kritiky*, s. 345.

167 Srov. např. DOKOUPIL, pozn. 93, s. 196

168 Anna Förster. Bauen im geschlossenen Raum, In: *Omnia vincit labor*, s. 360

169 HOLÝ, pozn. 156, s. 129.

170 HOLÝ, pozn. 156, s. 166.

171 HOLÝ, pozn. 156, s. 167.

172 Viz výše, s. 23.

Podle Kožmína modeluje *Medvědí román* strukturou jednoho brněnského domu, v němž „lze číst skrytou podobu všeho, co nás potkává či co nás může potkat.“¹⁷³ Nejmagičtěji se pak tato analogie struktury místa děje a výstavby románu ukazuje v případě *Avionu*, jak vysvětluje Anna Förstnerová:

„[...] wie im Hotel Avion sollen auch im Text die einzelnen ‚Stockwerke‘ klar zu unterscheiden, aber nicht voneinander abgeschlossen sein. Wie die Innenräume dort sollen auch die Ebenen des Textes hier durch unerwartete Passagen und Durchgänge miteinander verbunden werden.“¹⁷⁴

Pokud jde o motivy a postavy, lze bezpochyby konstatovat, že obsahují cosi nadpřirozeného. Podobně jako u Ajvaze jsou ve všech Kratochvilových dílech časté zvířecí motivy. V brněnských ulicích se pohybují draci a kouzelné kočky (*Dobrou noc, sladké sny*, 2012), lidé se proměňují ve zvířata a prochází nekonečnou řadou metamorfóz, aby se nakonec zrodili opět v lidské podobě (*Nesmrtelný příběh*, 1997), to vše obvykle na pozadí dramatických událostí 20. století. Konkrétní reálie se proměňují v „ambivalentní prostor[y]“¹⁷⁵; např. městský park Lužánky je narušen fiktivní stavbou (sídlem Klementa Gottwalda), která má podobu zrcadlové krychle, jejíž stěny tvoří oboustranná zrcadla, čímž se tato budova stává pro okolí neviditelnou. V případě próz *Lehni, bestie* (2002) a *Lady Carneval* (2004) máme co do činění s různě zakomponovanými prvky nadpřirozena. Fabule je sice „nereálná, sycená ovšem v kontextu i detailech z nejskutečnější skutečnosti (popřevratová doba se svými ekonomickými specifiky, svět reklamy, brněnské ulice).“¹⁷⁶ Objevuje se zde i pro Kratochvila (a magický realismus obecně) typický motiv zrcadlení. Vyložené fantaskní elementy jsou obsaženy v románu *Femme fatale* (2010).¹⁷⁷

---

173 KOŽMÍN/RAMBOUSEK, pozn. 166, s. 345

174 FÖRSTER, Anna. *Bauen im geschlossenen Raum*. In: ERDBRÜGGER, Torsten (Hg.). *Omnia vincit labor?*, s. 364.

175 HRUŠKA, Petr. *V souřadnicích volnosti*, s. 420.

176 LJUBKOVÁ, Marta. Kratochvil Jiří: *Lady Carneval*. In: *i-literatura.cz* [online]. © Sdružení pro iliteraturu. Datum uveřejnění článku: 21.04.2004 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/15693/kratochvil-jiri-lady-carneval>

177 Srov. NAGY, Peter. Kratochvil, Jiří: *Femme fatale*. In: *i-literatura.cz* [online]. © Sdružení pro iliteraturu. Datum uveřejnění článku: 11.08.2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/26869/kratochvil-jiri-femme-fatale>

Prezentace velkoměsta jako mytického a magického prostoru je snad nejpříznačnější pro spisovatelku a literární teoretičku Danielu Hodrovou. V románu *Perunův den* (1994) je kladen důraz na „magický a ireálný rozměr života, zasazeného ovšem do běžných pražských scénérií.“¹⁷⁸ Zejména v nejslavnější románové trilogii této autorky *Trýznivé město* (*Podobojí*, 1991, *Kukly*, 1991, *Théta*, 1992) najdeme podivné úkazy typické pro magický realismus: reálný prostor Žižkova a Vinohrad se stává dějištěm zvláštního prolínání minulosti s přítomností, života se smrtí, skutečnosti s neskutečností. Fiktivní postavy se zde proměňují v historické, neživé věci ožívají a jsou personifikovány.¹⁷⁹ To zcela odpovídá jedné ze základních charakteristik magicko-realistické fikce, které uvádí Farisová, jež spočívá v tom, že materiální svět je v díle přítomen s veškerými detaily (jako v realismu), avšak objekty se „stávají magickými“, např. ožívají.¹⁸⁰ Výsledkem spojení „obyčejného“ s „neobyčejným“, s něčím, co „nezapadá do scény“, je v případě Hodrové magicko-melancholická atmosféra díla.

Trojice autorů Ajvaz-Kratochvil-Hodrová tvoří jádro soudobých magicko-realistických autorů v Čechách. Všichni tři se pohybují na rozhraní několika tendencí a proudů v české porevoluční literatuře. U Ajvaze je patrná inklinace k nemotivované estetice surrealismu, popř. k fantastice, Hodrová zase bývá spojována s imaginativní prózou, u všech tří (v čele s Kratochvilem) nakonec dochází k podstatnému prolínání s literárními technikami, které jsou zpravidla charakterizovány jako postmoderní (dekompozice děje, posuny významů, zásahy do časoprostorového rámce, antiiluzionismus apod.). Kategorie „bizarní fantastičnosti“, kterou v této souvislosti zmiňuje Menclová¹⁸¹, podle výše rozepsaného vymezení našeho ústředního termínu propojuje množinu postmoderní a magicko-realistické tvorby.¹⁸² Tato triáda autorů by měla být rozšířena ještě o Jáchyma Topola a jeho experimentální prózu, která je však obecně vzato subjektivnější. Vzhledem k požadavku objektivitu, který byl pro magický realismus formulován, je zde proto třeba postupovat obezřetněji. Na druhou stranu, někteří kritici se pojmu magický realismus v souvislosti

---

178 MENCLOVÁ, SČS, s. 243.

179 Srov. JANOUŠEK, Pavel. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, s. 258.

180 Z/F, s. 170.

181 MENCLOVÁ, SČS, s. 61.

182 Srov. výše, s. 14.

s Topolem nevyhýbají.¹⁸³ Důvodem může být i skutečnost, že autor v roce 1997 vydal sbírku převyprávěných indiánských bájí a pohádek *Trnová dívka*.¹⁸⁴ Podle Holého se některé z tajuplných, pohádkových a mytických motivů promítají i do jeho další prózy (viz zejména *Noční práce*, 2001).¹⁸⁵ V tomto díle jsou srpnové události roku 1968 částečně zastřeny dětskou optikou, realita se prolíná s klukovskou „hrou na vojáky“ a děj je prostoupen mystickým vesnickým čarodějnictvím. Zdánlivá realističnost (rozeznáváme události z naší historie a útržky ze života hlavního protagonisty a jeho rodiny) je narušována náhlými přechody z jednoho místa nebo času do jiného, aniž by byl přerušen tok dialogu, vrcholným okamžikem, na základě něhož lze *Noční práce* identifikovat jako dílo postmoderní magicko-realistické fikce, je zázrak s tankem. „Faráře přejel tank, ale von pak vstal a šel, čoveče. [...] tank je přejel a voni vstali a dou, žijou.../Jo, zázrak byl učiněnej.“¹⁸⁶ To je zjevně onen „neredukovatelný magický prvek“¹⁸⁷, který z textu vystupuje a zásadně zpochybňuje realistickou rovinu. Zde právě je uplatněn princip magického realismu, podle něhož jsou neobyčejné věci chápány a prezentovány jako součást skutečnosti.

Minimálně u tohoto díla tedy můžeme rozeznat znaky, které jsou pro magický realismus signifikantní. Stopy magického realismu se podle všeho objevují i v Topolových dříve vydaných knihách *Sestra* (1994) a *Anděl* (1995), stejně jako v pozdějším románu *Kloktat dehet* (2005), ličícím groteskním stylem „socialistický cirkus“.

K magickému realismu se v minulosti otevřeně přihlásil také Antonín Bajaja, jemuž jsou inspirací při tvorbě lidové mýty.¹⁸⁸ V jeho dílech se mísí „snové, fantaskní a pohádkové motivy s realitou“¹⁸⁹ a „dáv[ná] realita [s] přítomným mýtem“.¹⁹⁰ Svou prvotinu *Mluvíti stříbro* (1982) vydal Bajaja

183 Srov. citace O. Vimra ze zahraničních recenzí: VIMR, Ondřej. Nad recepcí Jáchyma Topola aneb Češi jsou ve Švédsku v podezření. *Tvar* 11/13, s. 2.

184 Protože se striktně vzato nejedná o Topolovo originální dílo, ale o překlad indiánských pohádek, není *Trnová dívka* zařazena do našeho přehledu.

185 HOLÝ, pozn. 156, s. 194.

186 TOPOL, Jáchym. *Noční práce*, s. 225.

187 Z/F, s. 167.

188 ČT24. „To, co nenapíšete, je to nejtěžší, co můžete napsat,“ říká Antonín Bajaja. Interview [online]. ©2010, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1304912-co-nenapisete-je-nejtezsi-co-muzete-napsat-rika-antonin-bajaja>

189 JANOUSEK, pozn. 179, s. 23.

190 DOKOUPIL/ZELINSKÝ, pozn. 93, s. 21.

o něco dříve než ostatní autoři v našem výčtu. V tomto díle jsou obsaženy všechny principy Bajajovy tvorby, které se pak objevují i v druhé knize *Duely* (1988) a ve *Zvlčení* (2003). Charakteristiku Bajajova nostalgického magického realismu můžeme nalézt např. v tomto popisu jeho tvorby:

„Bajajovo Valašsko, ‚kopaničářský‘ kraj někdejších pastevců krav a ovcí, území s dřevěnými chalupami a v létě v zimě s prokřehlými loukami, pastvinami, pasekami a s temnými polopralesy, vyznívá nakonec ve spisovatelově podání jako mytické jeviště, prostor spojující žhnoucí nitro planety i lidského srdce s těmi nejvzdálenějšími hvězdami. Pak je ovšem přirozené, že na rozhraní reálného a magického, skutečného a vysněného dějiště se začínají na horizontu či vrcholu Bajajových vyprávění odehrávat věci téměř zázračné.“¹⁹¹

Antonín Bajaja je s magickým realismem spojován na více místech.¹⁹² Kromě jiného i jazykem, který je, jak říká Lubomír Machala, „básnivý, místy až opulentní“.¹⁹³ Wendy B. Farisová přitom magickému realismu připisuje jistou jazykovou přebujelost a okázalost, takže i zde bychom mohli najít potvrzení pro zařazení tohoto prozaika do našeho výčtu.¹⁹⁴

Patrně bychom mohli nalézt ještě další, neznámá, ale prozatím méně zvučná, jména. Přebal románu *Poslední kniha* (2013) dramatika Pavla Trtíla např. láká čtenáře nadpisem „magický realismus z Brna“. Podle Michaely Velčkové autor ve své knize

„[...] zanechává zprávu o městě Brně jako archetypu magického místa, kde na zlomu reality a snů přebývají místní obyvatelé a magické bytosti. Odhaluje v ní skutečné a i neskutečné v životě tří postav sedících za stoly brněnských hospod v části Starého Brna.“¹⁹⁵

---

191 INSTITUT UMĚNÍ. Antonín Bajaja [online]. Czech literature online, © 2014, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/cz/autor/antonin-bajaja-cz/>

192 Srov. např. SCHNEIDER, Jan. Bajajův magický realismus má jantarové oči. Mladá fronta DNES : Východní Morava, 2003, 14, (131). ISSN 12101168.; Slovník české prózy, s. 22

193 MACHALA, Lubomír. Antonín Bajaja sedmdesátiletý. *Literární.cz. Světová literatura živě* [online]. Datum vytvoření: 30.05.2012 [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://www.literarni.cz/rubriky/aktualni/clanky/antonin-bajaja-sedmdesatilety_9173.html#_VkEq27-fzIU

194 Wendy B. Farisová hovoří o „carnavalesque spirit“ ve smyslu extravagantního užití jazyka a jeho rozšíření nad běžné užití. Jedná se o jakýsi opak jazykové ekonomie (Srov. Z/F, s. 184).

195 VELČKOVÁ, Michaela. *Pavel Trtílek: Původní dramatika by se tu mohla uvádět častěji* [online]. ©2013, [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/16002-pavel-trtilek-puvodni-dramatika-by-se-tu-mohla-uvadet-castěji>

Pavel Janoušek v jedné ze svých recenzí tvrdí, že „součástí Trtílkova obrazu magického města je [...] napětí mezi vysokým a nízkým, racionálním a pocitovým, reálným a snovým.“¹⁹⁶ Janoušek srovnává Trtílkovy fabulační techniky, vyvolávající „magický efekt“, i s některými prózami J. Kratochvíla.¹⁹⁷ Také se podle něj v *Poslední knize* „všednost [...] prostupuje s tajemstvími metafyziky a s mytologií křesťanskou i antickou.“¹⁹⁸ Metafyzickou dimenzi díla doplňuje i bizarní, humorná stránka magického realismu, projevující se zejména v charakteristických znacích ztvárněných postav (žena s ukousnutým nosem, hrobnice čtoucí filosofy atd.).¹⁹⁹

Unikátním případem v rámci naší interkulturní studie je postava exilového spisovatele Oty Filipa, který je zpravidla počítán mezi české autory, ale od roku 1974, kdy emigroval do SRN, píše většinu své beletrie v němčině. S romány *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy* (v Čechách poprvé oficiálně vydaný v roce 1994) a *Kavárna Slavia* (1985/1993) patří k autorům „městského“ magického realismu, kteří si literárně pohrávají s hranicí skutečného a mytického prostoru. V obou těchto románech se na pozadí časoprostorových reálií vynořují fantaskní úkazy, podobně jako v trilogii Daniely Hodrové se prolíná svět živých a mrtvých, hrdinové jsou navíc obdařeni nadpřirozenými schopnostmi, které jim umožňují intenzivněji vnímat okolní svět. Podle stati Charela Braconniera v *Zagreber Germanistische Beiträge* obsahuje především román *Kavárna Slavia* prvky magického realismu.²⁰⁰ Vzhledem k specifickému vztahu k oběma kulturám budeme tohoto autora pojímat jako střední článek v rámci mezikulturní komunikace magického realismu.

Autoři, které lze v českém prostředí subsumovat pod proud magického realismu, mají mnoho společného, ale zároveň se významně liší. Účelem této kapitoly nebylo rozebrat jejich tvorbu, ani je navzájem porovnávat, nýbrž jen

---

196 VIMR, Ondřej. Nad recepcí Jáchyma Topola aneb Češi jsou ve Švédsku v podezření. Tvar 11/13, s. 2.

197 Ibid.

198 Ibid.

199 Janoušek je nazývá „bizarními figurkami“ (ibid.).

200 BRACONNIER, Charel. *Die Vergangenheit garte und blubberte bei uns hinter jeder Tür und jedem Vorhang* [online]. In: *Zagreber Germanistische Beiträge* 21 (2012), s. 238.

ukázat, kde lze u nich narazit na stopy magického realismu, abychom byli schopni předložit seznam autorů a děl – byť ještě skromnější než ten německy píšících autorů – která budou předmětem dalšího zkoumání. Důvodem, proč jsme se v této kapitole poněkud obšírněji věnovali konkrétním literárním dílům, je již zmíněný nedostatek sekundárních pramenů, které by dokládaly jejich magicko-realistický základ.

3.2 Mezikulturní komunikace a přehled překladů²⁰¹

Nyní přistoupíme k samotné překladatelské problematice – nakolik je české čtenářstvo obeznámeno s tímto do jisté míry stále okrajovým proudem německých, rakouských a švýcarských tvůrců? Jak moc naopak stihli němečtí nakladatelé projevit zájem o formu magického realismu pěstovanou v Čechách? Ve výše uvedeném historickém přehledu jsme si mohli povšimnout, že mezikulturní výměnu lze v tomto případě těžko vnímat jako symetrickou. Některá díla magického realismu byla z němčiny do češtiny překládána ještě předtím, než se tento směr vůbec nějakým způsobem uchytil v české literatuře, a naopak v posledních desetiletích, kdy se na české scéně začala čím dál více objevovat beletrie s těmito rysy a zároveň výrazně vzrostlo úsilí distribuovat domácí literaturu na mezinárodní úrovni, sledujeme nárůst překladů opačným směrem.

Následující výčty obsahují informace o překladové recepci jmenovaných autorů magického realismu v německé a české jazykové oblasti. Hodnocení překladatelské aktivity u jednotlivých knih vychází z výsledků rešerší v databázích národních knihoven cílových kultur, doplněných informacemi z dalších zdrojů. Pokud jde o překlady z němčiny do češtiny, zohledňuji výsledky ze Souborného katalogu AV ČR²⁰², Souborného katalogu ČR (databáze Národní knihovny ČR)²⁰³ a údaje z Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945 (německá jazyková oblast), zveřejněné na stránkách Obce překladatelů.²⁰⁴ Další užitečné informace lze nalézt na stránkách Goethe Institutu²⁰⁵, kde se mj. objevují i každoroční bilance překladů z němčiny do češtiny. Pro vyhledání překladů české literatury do němčiny jsem použila portály

---

201 Viz příloha, s. 81 ff.

202 AV ČR - Souborný katalog. © 2011 Ex Libris. Dostupný z: <https://aleph22.lib.cas.cz/>

203 Souborný katalog české republiky. © Národní knihovna ČR. Dostupný z: <http://www.caslin.cz/>

204 OBEC PŘEKLADATELŮ. Databáze uměleckého překladu po roce 1945 – překlady německá jazyková oblast. *Obec překladatelů* [online]. Obec překladatelů, © 2015. Datum poslední změny: 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/ZZPREKLADY/totalnemcina.htm

205 GOETHE INSTITUT. Deutschsprachige Bücher in tschechischer Übersetzung. *Goethe Institut* [online]. München: Goethe-Institut e. V., © 2015. Datum poslední změny: 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/ins/cz/prj/lit/buc/deindex.htm>

národních knihoven Deutsche Nationalbibliothek²⁰⁶, Die Suchmaschine des österreichischen Bibliothekenverbundes²⁰⁷ a vyhledávač „Helveticat“ (Schweizerische Nationalbibliothek)²⁰⁸. Údaje o existenci německých překladů velkého množství českých spisovatelů lze najít rovněž ve zmiňované knize J. Holého *Tschechische Literatur 1945-2000*, drobné komentáře k autorům, kteří nás zde zajímají, ve stati W. Schwarze *Einige Entwicklungszüge der tschechischen Literatur nach 1989. Literatur – Literaturwissenschaft – Funktionswechsel*.²⁰⁹ Doplnující informace o existujících překladech a problematice překladů české literatury do zahraničí jsou čerpány z článků zveřejněných na online portálu Institutu umění *CzechLit.cz*.

3.2.1 Překlady z němčiny do češtiny

V německy mluvících zemích, kde magický realismus během bezmála jednoho století vývoje prošel zásadními proměnami nejen v důsledku měnících se požadavků na literaturu, ale i působením vlivů z jiných kultur (především z Latinské Ameriky), můžeme najít velmi různorodé autory, od nejranějších magických realistů, pohybujících se na hranici s *Neue Sachlichkeit* a zároveň se vůči ní vymezujících, přes autory vyrovnávající se uměleckým způsobem s minulostí i dobovou situací v období po skončení druhé světové války, až po dnešní tvůrce, stále více inklinující k postmodernímu způsobu vyprávění, kombinujícímu realitu s fantaskními prvky. Všichni uvedení autoři, které bychom jinak stěží umístili do „jedné složky“, mají společnou onu dialektiku obyčejného a neobyčejného, viditelného a neviditelného, denně spatřovaného a skrytého. Realitu jejich příběhů prostupují magické a nevysvětlitelné prvky, které narušují realističnost vyprávění.

---

206 Deutsche Nationalbibliothek Leipzig/Frankfurt am Main. Dostupné z: <https://portal.dnb.de/>

207 Österreichische Nationalbibliothek, © Ex Libris Ltd. Dostupné z:

http://search.obvsg.at/primo_library/libweb/action/search.do?vid=ACC

208 Helvetica. © Schweizerische Nationalbibliothek. Dostupné z: <http://www.helveticat.ch>

209 Viz pozn. 101

Přestože jsme si všimli, jak mnohotvárný může magický realismus být a na jak odlišné autory je možné jej vztáhnout, ukazuje se, že výsledná reprezentativní skupina německy píšících autorů magického realismu není příliš početná.

Nejvýrazněji a nejuceleněji, zdá se, přišel magický realismus ke slovu v Německu u *junge Generation* v rozpětí zhruba od 30. do 50. let (některá díla vyšla i za války). Díky Scheffelově knize máme vcelku přesnou představu o produkci magického realismu v té době. Další významnou, do jisté míry svěbytnou, odnož představují rakouští autoři přibližně téhož období. Z rakouských zástupců magického realismu byli dosud přeloženi pouze ti, kteří se obecně těší většímu věhlasu. Román *Die Verzauberung* od Hermanna Brocha se dočkal už dvou překladů: V roce 1969 vyšel pod názvem *Pokušitel* v podání Rio Preisnera a v roce 1996 v překladu Boženy Kosekové jako *Očarování*.²¹⁰ Leo Perutz, jenž se narodil v Praze a udržoval kontakty s některými pražskými německy píšícími autory, byl do češtiny překládán už v počátcích své tvorby. Jeho román *Der schwedische Reiter* z roku 1936 byl do češtiny poprvé přeložen už v roce 1938 Zdeňkou Münzerovou a tentýž překlad byl znovu vydán ještě ve 40. letech. Třetí *Švédský jezdec* (v překladu Ireny Kunovské) však vyšel zase až o 50 let později, v 90. letech, kdy se pozvedl zájem o novější německé tvůrce (oproti dosavadnímu zaměření na německé klasiky a realisty 19. století). Podobně překlad *Noc pod kamenným mostem* (Tomáš Kratěna) pozdního Perutzova díla *Nachts unter der steinernen Brücke* (1953) vznikl až v roce 1990. Oba zmíněné romány se odehrávají v českých zemích. Zejména *Noc pod kamenným mostem* má blízko ke starším dílům s pražskou tematikou, jaká nalezneme třeba u Meyrinka.

Když si vezmeme „klasické“ autory rakouského magického realismu, jako byli George Saiko, Heimito von Doderer, Ilse Aichingerová nebo Marlen Haushoferová, musíme konstatovat, že u nich se až na pár výjimek většina děl překladu nedočkala. Nepřeloženo zůstává jak hlavní magicko-realistické dílo I. Aichingerové *Die größere Hoffnung*, tak většina Saikových povídek a románů.

---

²¹⁰ Broch za svého života pracoval na dvou verzích tohoto románu (sám o něm mluvil jako o „*Bergroman*“/„*Gebirgsroman*“). Druhou verzi nedokončil. Poprvé román vyšel pod názvem *Der Versucher* v roce 1953, v roce 1976 pak jako *Die Verzauberung*.

Jednu z výjimek tvoří *Die dunkelste Nacht* (česky *Nejtemnější noc*, překlad Anna Siebenschneinová, 1964). Je přitom s podivem, že Saikovi u nás není věnováno více pozornosti, neboť se dokonce jedná o českého rodáka (pocházel z dnes již neexistující české vesnice Ervěnice). S nepatrnou překladovou recepcí vzhledem k množství autorem vydaných děl se setkáváme také u H. von Doderera. Z jeho tvorby byly přeloženy pouze dva tituly: Na sklonku 60. let to byl román *Die Merowinger oder Die totale Familie* (česky *Merovejci aneb Totální rodina*, překlad Vilém Opatrný, 1969) a o několik let později *Die Wasserfälle von Slunj* (česky *Vodopád*, překlad Jitka Fučíková, 1975), které vyšly nejprve samostatně v roce 1963 a poté v roce 1966 jako 1. díl *Roman No. 7* (2. část s názvem *Grenzwald* však přeložena nebyla). Slavný román *Die Wand* M. Haushoferové se sice v roce 1989 objevil ve slovenském překladu Magdy Taháčové, avšak v českém znění jej zatím nemáme.

Pozdějším autorem, který v Rakousku přispěl do „fondu“ magického realismu (jeho dílo rovněž nese i postmoderní prvky), je Christoph Ransmayr s knihou *Die letzte Welt* (1988), která byla přeložena v roce 2000 Annou Ságlovou (česky *Poslední svět*). V rámci vývoje magického realismu pozdní jsou i díla jediných Švýcarů, u nichž se znaky tohoto směru vyskytly, román Urse Widmera *Im Kongo* (1996) a *Ich werde hier sein im Sonnenschein und im Schatten* Christiana Krachta (2008). Ani jedna z těchto knih zatím není k dispozici v českém překladu.

Nejstarším překladem německého magicko-realistického díla je *Země, kde se neumírá* Alfreda Döblina, první díl jeho „amazonské trilogie“ (česky Pavel Eisner, 1938). Překlad vyšel v Evropském literárním klubu pouhý rok po vydání německého originálu. S ostatními autory, většinou příslušníky *junge Generation* (např. F. Lampe, H. Lange), kteří psali v Německu ve 30. letech a během války, nebyli naši doboví překladatelé pravděpodobně vůbec obeznámeni. Jejich dílům však u nás nebyla ve větší míře věnována pozornost ani později. Knihy jako *Am Rande der Nacht* F. Lampeho (1933) nebo *Der Sohn der Hauptmannswitwe* H. Langeho (1939) aj. zůstávají dostupné pouze v německých originálech. Mezi „rané“ překlady patří rozsáhlý pozdní román Thomase Manna *Doktor Faustus* (česky 1948), který přeložil rovněž Pavel Eisner.

Kromě opakovaných vydání tohoto díla nám byly v následujícím období z ideologických důvodů poskytovány převážně knihy z NDR. Autoři německého magického realismu, který byl rozvíjen ve 40. a 50. letech, až na pár výjimek působili v západním Německu a jejich knihy se k nám v době svého vzniku nedostaly. U většiny děl, jako je Kasackův román *Die Stadt hinter dem Strom* (1947), *Das unauslöslliche Siegel* Elisabeth Langgässerové (1946) nebo Kreuderova povídka *Die Gesellschaft vom Dachboden* (1946), nejsou české překlady k dispozici dodnes. Překlady autorů této etapy magického realismu jsou celkově ojedinělé. Vznikaly většinou až v 60. letech nebo i později. V roce 1966 pražský Odeon vydal soubor povídek H. E. Nossacka, který je pojmenován po jeho magicko-realistické povídce *Der Untergang*, tedy *Zánik* (překlad Kurt Kuhn). Koncem 60. let stihl být vydán Grassův *Blechtrommel* (česky *Plechový bubínek*, překlad Vladimír Kafka, 1969), první díl tzv. Gdaňské trilogie (jen na okraj, druhý díl *Katz und Maus* byl přeložen dokonce o rok dříve, avšak třetí, *Hundejahre*, se v českém překladu objevil až v roce 2005). Po sérii překladů knih hlavně pro děti nám v roce 1976 nabídla Jitka Fučíková překlad románu Ernsta Kreudera *Die Unauffindbaren* (1948) pod názvem *Spiklenci snu*. O něco intenzivněji u nás byli z překladového hlediska recipováni Alfred Andersch a Hans Werner Richter. Podobně jako u jiných autorů se k nám díky uvolnění kulturně-politických poměrů v 60. letech dostala v překladu Věry Poppové dvě Anderschova díla: *Ein Liebhaber des Halbschattens* (1963, česky *Milovník polostínu*, 1967) a *Sansibar oder Der letzte Grund* (1957, česky *Zanzibar aneb Poslední důvod*, 1969). Za komunistické éry však ještě vyšla další dvě díla tohoto poválečného spisovatele, a to s jistým zpožděním od téže překladatelky román *Efraim* (1967, česky pod tímž názvem, 1983) a především pak *Winterspelt* (1974, česky *Bouře v Ardenách*, 1979), tentokrát v překladu Jana Scheinosta. Kolem poloviny 60. let se u nás objevily rovněž dva překlady H. W. Richtera; nejprve *Spuren im Sand* (1953, česky *Stopy v písku*, překlad Věra a Karel Houbovi, 1965), rok nato *Linus Fleck oder Der Verlust der Würde* (1959, česky *Linus Fleck aneb Ztráta důstojnosti*, překlad Karel Houba, 1966). Vzhledem k celkové originální produkci všech uvedených autorů lze skutečně hovořit pouze o ojedinělých překladech. Obecně v té době totiž vycházely

převážně překlady německých klasiků, popř. realistů 19. století.²¹¹ Nejvíce překladů německého magického realismu v tomto období vyšlo v nakladatelství Odeon.

Vesměs až koncem 80. let, kdy vydavatelská politika konečně vybočila z dosavadního schematismu, se dostalo znění v českém jazyce moderním německým autorům experimentálnějšího ražení. V případě magického realismu, v němž jsou patrné vlivy mnoha moderních (a dnes i postmoderních) směrů, se u nás s překlady až na uvedené výjimky setkáváme nejvíce v posledních 26 letech. Přesto nelze hovořit o nějakém „boomu“, neboť z magicko-realistické produkce v německém jazykovém prostoru byl stále přeložen jen zlomek. Hned v roce 1990 vyšel překlad Süskindova postmodernou zabarveného díla *Parfum* (česky *Parfém*, překlad Jitka a Rudolf Tomanovi). V roce 1995 pak bezmála 60 let od vzniku originálu spatřil světlo světa překlad Jüngerovy novely *Auf den Marmorklippen* (česky *Na mramorových útesech*, překlad Michal Ajvaz). Ernst Jünger nebyl u nás příliš znám, v souvislosti se svou minulostí i literární produkcí je navíc tento autor dodnes vnímán jako kontroverzní osobnost a jeho knihy se do češtiny jinak téměř vůbec nepřekládají. Proto dnes nemáme česky k dispozici ani jednu verzi *Das abenteuerliche Herz* (díla, v němž Jünger poprvé aplikoval Rohovy myšlenky na literaturu). Je zvláštní koincidence, že právě kniha *Auf den Marmorklippen* představuje Jüngerovu kritiku totality a mohla tedy v době, kdy překlad vyšel, mít co říci i českému čtenáři. Překladatel sám však nebyl k vytvoření překladu motivován politickým podtextem díla, ale podle svých vlastních slov především jeho mimořádnými estetickými kvalitami a myšlenkami a jazykem autora.

Na počátku nového milénia byly srovnány i další „resty“: přes 50 let čekala na překlad existenciálně laděná povídková kniha Hanse Hennyho Jahnna *Dreizehn nicht geheure Geschichten* (1954, česky *Třináct podivných příběhů*, překlad Petr Slunečko, 2006). V roce 2011 také poprvé vyšla česky kompletní Döblinova trilogie, jejíž první část přeložil P. Eisner již před druhou světovou válkou. Nyní se v souboru nazvaném *Amazonka* objevují i druhá a třetí část (*Modrý tygr* a *Nový prales*), vše v překladu Hanuše Karlacha. Nová díla

---

211 Srov. VESELÝ, Jiří. *Překlady z němčiny po roce 1939*. In: HRALA, Milan (ed.). *Český překlad 1945-2003*, s. 17.

magického realismu tolik překládána nejsou. Ačkoli je v současné době více než kdy dříve podporována mezikulturní výměna nově vznikajících literárních děl²¹², překlady současné německy psané tvorby v intencích magického realismu většinou chybí, a to i navzdory tomu, jakou popularitu si tento literární proud získal od 60. let. Z nové generace byl přeložen jen Daniel Kehlmann s románem *Die Vermessung der Welt* z roku 2005 (česky *Vyměřování světa*, Tomáš Dimter, 2007). Naproti tomu *Eine sizilische Reise* (1995) Albana Nikolaie Herbsta a *Ich werde hier sein im Sonnenschein und im Schatten* (2008) Švýcara Christiana Krachta zatím pro českého čtenáře k dispozici nejsou.

Z tabulek v příloze jednoznačně vyplývá, že převážná část tvorby, u které nalézáme prvky magického realismu, zatím nebyla přeložena. Z celkového počtu 77 titulů jich bylo přeloženo pouze 26, tedy zhruba jedna třetina. Někteří autoři, např. Friedo Lampe, Horst Lange, Elisabeth Langgässerová nebo Martha Saalfeldová, nejsou u nás překládáni vůbec. U jiných lze nalézt ojedinělé překlady do češtiny (Heimito von Doderer, George Saiko, Wolfdietrich Schnurre aj.). Najdou se i autoři, u nichž je do češtiny překládána pouze určitá část jejich tvorby. Takovým případem je Kai Meyer, který je do češtiny překládán hojně, překladatelé se však soustředí výhradně na jeho knihy pro děti a mládež.²¹³ Nejvíce překladových aktivit se týká pochopitelně autorů zvučných jmen (Thomas Mann, Hermann Broch), u nichž výjimečně nalezneme i více překladů či opakovaná vydání těch již existujících.

212Pokud jde o překlady z němčiny do češtiny, je třeba zmínit především Goethe Institut, který českým čtenářům zpřístupňuje v překladech německy psanou literaturu po roce 1989.

213Vydávání knih pro děti a mládež je u nás v novém miléniu podporováno mj. MK ČR.

3.2.2 Překlady z češtiny do němčiny

Českých „magických realistů“ se našlo výrazně méně než v německém jazykovém prostoru. Nejen že jsme při kvantitativní analýze překladů z němčiny do češtiny museli zvládnout časový úsek bezmála jednoho století, ale navíc tam byli zahrnuti autoři ze tří zemí, byť těch německých byla většina. Z tohoto důvodu jsou zkoumané strany interkulturní komunikace celkově nesouměřitelné (nemá např. smysl porovnávat celkovou překladovou produkci). V současné době zájem o tvorbu českých autorů ze strany německých vydavatelů je, překlady z češtiny jsou navíc podporovány českými i mezinárodními institucemi (např. program Kreativní Evropa aj.). Z češtiny do němčiny bylo ze shromážděných 34 magicko-realistických titulů přeloženo 16, tedy necelá polovina. Obecně lze konstatovat, že překládanost autorů závisí hlavně na jejich ohlasu v rámci české kultury.²¹⁴ Svou roli hrají udělené prestižní literární ceny i to, jak si knihy stojí na českém trhu. Avšak i někteří z autorů, kteří jsou v Čechách v současnosti vysoce ceněni, se z nějakého důvodu příliš neobjevují na německém knižním trhu. V případě překladů do němčiny tedy musí vstoupit do hry ještě projekty specializující se přímo na tuto kombinaci (na tom pracuje např. právě Goethe Institut, za zmínku rozhodně stojí také projekt nazvaný „So nah, so fremd“, který se uskutečnil v rámci knižního veletrhu Svět knihy v roce 2010). Literární agentura Dany Blatné uvádí, že Michal Ajvaz je překládán do 15 jazyků světa, němčina mezi nimi však překvapivě není.²¹⁵ Informace téže agentury ukazují, že i Antonín Bajaja je překládán spíše směrem na východ než na západ.²¹⁶ Pavel Trtílek, který je mezinárodně znám v první řadě jako dramatik (do němčiny byla přeložena mj. jeho hra *Poslední večeře*), se zatím se svou prozaickou prvotinou *Poslední kniha* (2013) do Německa nedostal. Nejvíce nakladatelé v Německu,

---

214 Srov. INSTITUT UMĚNÍ. *Neue Prosa* [online]. Czech literature online. © 2014, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/de/ressourcen-fur-leser/literatur-nach-1989/neue-prosa/http://www.czechlit.cz/de/ressourcen-fur-leser/literatur-nach-1989/neue-prosa/>

215 Michal Ajvaz. *Agentura Dany Blatné* [online]. Poslední aktualizace 05.11.2015 [cit. 2015-11-05]. Dostupné z: <http://www.dbagency.cz/index.php?s=author&pid=17&name=michal-ajvaz->

216 Antonín Bajaja. In: *Agentura Dany Blatné* [online]. Poslední aktualizace 05.11.2015 [cit. 2015-11-05]. Dostupné z: <http://www.dbagency.cz/index.php?s=author&pid=18&name=antonin-bajaja>

Rakousku a Švýcarsku projevují zájem o Jáchyma Topola a Jiřího Kratochvila, a to nejen v rámci našeho vymezeného okruhu magických realistů, ale i v porovnání s ostatními autory aktuální české scény.²¹⁷

Mezinárodně uznávaný a oceňovaný Milan Kundera je pochopitelně stále žádaný jak v Čechách, tak v zahraničí a jeho *Kniha smíchu a zapomnění* vychází od roku 1978 v německých zemích opakovaně (originální české znění vzniklo v roce 1978 a bylo vydáno v Torontu; v Čechách tato kniha nevyšla dodnes). V německé verzi *Das Buch vom Lachen und Vergessen* poprvé vyšla v překladu Susanny Rothové, která se významně zasloužila o představení Kunderovy tvorby německému čtenáři (do němčiny mj. přeložila také Kunderův pravděpodobně nejslavnější román *Nesnesitelná lehkost bytí*). Překlad Rothové v Německu vyšel několikrát. Nejnovější vydání pochází z roku 2014. Alternativní překladovou verzi vyhotovil v roce 1983 Franz Peter Künzel, ta už se však dalších vydání nedočkala.

Jako nejproduktivnější magický realista se u nás zatím projevil Jiří Kratochvil. Napsal přes dvacet knih, z nichž zhruba polovina bývá řazena k magickému realismu. Z třinácti jeho knih v našem seznamu jich bylo do němčiny přeloženo šest: *Uprostřed nocí zpěv* (1992; německy *Inmitten der Nacht Gesang*, překlad Susanna Rothová a Kathrin Liedtkeová, 1996), *Nesmrtelný příběh* (1997; německy *Unsterbliche Geschichte*, překlad Kathrin Liedtkeová a Milka Vagadayová, 2007), *Truchlivý bůh* (2000; německy *Der traurige Gott*, překlad Kathrin Liedtkeová a Milka Vagadayová, 2005), *Brněnské povídky* (2007; německy *Brünner Erzählungen*, překlad Johanna Possetová, 2009), *Femme fatale* (2010; německy pod týmž názvem, překlad Julia Hansen-Löveová, Christa Rothmeierová, 2011), *Dobrou noc, sladké sny* (2012; německy *Gute Nacht, süße Träume*, překlad Christa Rothmeierová, 2015). Kratochvilův vypravěčský styl, jeho příběhy, zasazené nejčastěji do brněnských reálií a většinou i historicky zařaditelné (přestože časové roviny se obvykle různě prolínají), jsou přitažlivé i pro čtenáře v německém prostředí. První jmenovaný titul (*Uprostřed nocí zpěv*) vyšel v berlínském nakladatelství Rowohlt, *Nesmrtelný příběh* se v němčině na trhu objevil jako titul curyšského vydavatelství Ammann,

---

217 Ukazuje to shrnutí Aleše Hamana v příspěvku do publikace *Česká literatura v překladu (1998 – 2001)*. Srov. HAMAN, Aleš. *Analýza podpory překladů české literatury v zahraničí*. In: *Česká literatura v překladu (1998 – 2011)*, s. 7.

v posledních několika letech se pak Kratochvila ujal rakouský Braumüller (čerstvě vydaným titulem je nyní *Gute Nacht, süße Träume*). Kratochvilova nejnovější díla jsou do němčiny překládána svižným tempem, některé jeho knihy z 90. let naproti tomu zůstávají stále nepřeloženy (mj. obě dvě části volné trilogie, které obklopují prostřední přeložené dílo *Uprostřed nocí zpěv – Medvědí román a Avion*).

Další autor, kterému byla koncem 90. let i na začátku nového milénia věnována pozornost v německém jazykovém prostoru, Jáchym Topol, byl vydáván pouze v Německu (Volk und Welt, Suhrkamp). Přeložena byla dosud všechna jeho významná díla, autor je v Německu recipován i v pravidelných periodikách. Mezinárodní recepce se dočkala zvláště kniha *Noční práce* (2001), která v německém Suhrkampu vyšla hned dva roky po prvním českém vydání (německy *Nachtarbeit*, překlad Eva Profousová a Beate Smandeková, 2003). Následující román *Kloktat dehet* (2005; německy *Zirkuszone*, překlad Milena Oda a Andreas Tretner, 2007) byl v Německu také úspěšný. Mezi magicko-realistická díla jsme s určitými výhradami zařadili i Topolovu starší krátkou prózu *Anděl* (1995), která byla do němčiny rovněž přeložena brzy po prvním českém vydání (německy *Engel exit*, překlad Peter Sacher, 1997), a to dokonce dříve než jeho prvotina, „kultovní“ román *Sestra* (1994; německy *Die Schwester*, překlad Eva Profousová a Beate Smandeková, 1998).

Od Daniely Hodrové je přeložena pouze její hlavní trilogie *Trýznivé město* (1. *Kukly*, 1991, 2. *Podobojí*, 1991, 3. *Theta*, 1992), u níž si povšimněme – až na třetí díl – pozměněných názvů u německých vydání: 1. *Das Wolschaner Reich* (1992), 2. *Im Reich der Lüfte* (1994), 3. *Theta* (1998; překlad všech tří částí Susanna Rothová). Ostatní díla, která lze označit za magicko-realistická (*Perunův den*, *Vývolávání*, *Točité věty*) přeložena nebyla. V posledním uvedeném případě je důvod evidentní, kniha byla totiž vydána teprve v roce 2015, ale například *Perunův den* už je na světě 11 let a dosud se ho nikdo z překladatelů neujal.

Z hlediska překladové recepce v německém jazykovém prostoru je na tom z našich vybraných autorů nejhůře Antonín Bajaja. Z jeho knih zatím v Německu, Rakousku ani Švýcarsku nic nevyšlo. Obdobná je situace i u M. Ajvaze, jehož „exemplárnímu“ dílu českého magického realismu, románu *Druhé město*, se sice

dostalo překladů do mnoha světových jazyků (včetně např. japonštiny nebo švédštiny), ale do němčiny nikoli. Ajvaz přitom není v německé kultuře zcela neznámý. Německý čtenář se s ním mohl seznámit např. prostřednictvím projektu *Die Tschechische Bibliothek*, který vychází z iniciativy Nadace Roberta Bosche a klade si za cíl v celkem 33 svazcích představit výběr nejdůležitějších českých literárních děl. *Tschechische Bibliothek* vyšla mj. za podpory MK ČR a Goethe Institutu v Praze. Pro tyto účely přeložila Bettina Kaibachová dvě magicko-realistické básně v próze z Ajvazovy prvotiny *Vražda v hotelu Interkontinental – Led (Eis)* a *Zvířátka (Tierchen)*. Celá kniha ale do němčiny nikdy přeložena nebyla, stejně jako zbytek Ajvazovy tvorby. A to i přesto, že patří mezi autory, kteří byli představeni na setkání v rámci projektu *So nah, so fremd*, který jsem výše zmiňovala a jehož cílem bylo upevnit spolupráci s německými a rakouskými nakladateli a zvýšit export české literatury do německy mluvících zemí.

Poslední autor, o němž jsme se zmínili jako o prostředním článku mezi českým a německým jazykovým prostorem (neboť během svého spisovatelského působení vystřídal jak češtinu, tak němčinu), byl Ota Filip. Původně v češtině byl vytvořen román *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*, který česky vyšel v roce 1974 v exilovém nakladatelství Index a v samizdatu, ale v podstatě paralelně byl přeložen do němčiny, takže ještě s mírným předstihem vyšel v německém Frankfurtu (německy *Die Himmelfahrt des Lojzek Lapáček aus Schlesisch Ostrau*, překlad Josephine Spitzerová, 1973). Německé vydání knihy je dvousvazkové. Druhý díl pod názvem *Zweikämpfe* vyšel v roce 1975 (autorka překladu táž). Románu *Café Slavia* (1985) se v originále dostalo již německého znění, v češtině vyšel nejprve v samizdatu v roce 1989 (*Kavárna Slavia*, překlad Sergej Machonin). Oficiálně byl tento překlad vydán poté v roce 1993 v nakladatelství Český spisovatel.

3.3 O výběru překládaných titulů

Jak dnes již víme, vznik překladů zásadně ovlivňuje mj. soudobá vydavatelská politika a kulturně-politické poměry v dané zemi. Raná podoba magického realismu, která se vyvinula z Rohova výtvarného pojmu a soudobých tendencí v německy psané literatuře, se k nám po dlouhý čas nemohla dostat z důvodu restriktivní ediční politiky země, která ovlivňovala i vydávání překladů. Když vynecháme překlady vzniklé ještě před válkou (Perutzův *Švédský jezdec a Země, kde se neumírá* A. Döblina) a těsně po ní (*Doktor Faustus* T. Manna), dočkali jsme se prvního kontaktu s německým magickým realismem až v 60. letech, kdy došlo ke krátkému uvolnění poměrů i v rámci výběru překládaných děl. Před opětovným zesílením cenzury vyšla krátce po sobě hned tři velká díla: Grassův *Plechový bubínek*, Brochův *Pokušitel* a také soubor povídek H. E. Nossacka *Zánik*. V této době se rovněž na pultech objevily první české překlady beletristických děl H. W. Richtera a A. Andersche (viz výše). Od 90. let postupně dochází k zaplnění některých mezer, pokud jde o překladovou literaturu magického realismu, nicméně větší část titulů zůstává i tak nadále nepřeložena. Rozvíjí se naproti tomu původní magicko-realistická tvorba českých autorů, která začíná mít úspěch i u našich německy mluvících sousedů. Přes propastný časový rozdíl ve vývoji magického realismu tak k sobě oba kulturní okruhy našly cestu v postmoderní éře. Zda se stará díla magického realismu časem dočkají překladu, je otázka. Protože tvorba tohoto druhu není překládána systematicky a vesměs se jedná o autory u nás víceméně neznámé, můžeme očekávat spíše další ojedinělé příspěvky. V případě současných autorů hraje důležitou roli, zda jsou dané osobnosti známy ve výchozím a cílovém prostředí (když se ale jedná o autory nové, děje se toto první obeznámení v cizí kultuře často právě prostřednictvím překladů). Avšak nelze říci, že by se pak překladatelé věnovali všem dílům daných autorů. Jak bylo zmíněno, např. od příslušníka nejmladší generace Kaie Meyera máme v češtině k dispozici celou bibliografii jeho knih pro děti a mládež, ale díla „pro dospělé“ jako

Die Geisterseher nebo trilogii *Doktor Faustus* nikoli. V opačném směru zase byla vynechána některá díla J. Kratochvila, ačkoli většina jeho knih se překladů dočkala. Je tedy vidět, že i u jednotlivých jmen dochází ze strany překladatelů (a především vydavatelů) k užšímu výběru titulů, a to navzdory tomu, že jinak ve vydavatelstvích v současnosti převládá trend držet se „osvědčených“ autorů.

Tvrdit, že magický realismus je překládán nějak systematicky, by bylo nepodložené. Přestože se svého času jednalo o označení módní a v žurnalistice hojně užívané, můžeme sotva tvrdit, že ta či ona díla jsou na mezikulturní úrovni recipována právě proto, že obsahují magicko-realistické elementy. Vše ponejvíce nasvědčuje tomu, že překládání jsou ve směru z němčiny do češtiny především autoři mezinárodně proslulí, nebo ti, o nichž se aktuálně mluví, z češtiny do němčiny pak autoři, kteří si již vydobyli své místo v rámci české literatury, a vzhledem k současné míře podpory překladů do zahraničí jsou tím pádem zpravidla překládáni do více jazyků. Z *Analýzy podpory překladů české literatury do zahraničí*, již na základě statistik MK ČR provedl a sepsal Aleš Haman, vyplývá, že z české literární produkce po roce 1989 se na západ od nás kromě Michala Viewegha nejčastěji objevoval Jiří Kratochvíl.²¹⁸

Pokud porovnáme složku titulů, které byly nebo jsou překládány z češtiny do němčiny, a těch, které nikoli, lze konstatovat, že s největším úspěchem se setkávají díla, jež nějakým způsobem tematizují politické dějiny, zejména rozhodující průsečíky české a německé historie 20. století. Po „sametové revoluci“ v Čechách a německém „*Wiedervereinigung*“ se v realistické literatuře obou kulturních oblastí zvýšil zájem o témata z moderní historie, o dokumentární zobrazení klíčových událostí, který v určité míře trvá dodnes. Jestliže se v Čechách v 90. letech vydělily dva základní literární proudy, totiž tzv. autenticitní literatura a na opačné straně literatura fantaskní, imaginativní²¹⁹, pak je magický realismus svým způsobem spojnicí mezi oběma těmito zdánlivě nesmiřitelnými přístupy. Magický realismus podle mnohých literárních teoretiků představuje závažnou kritiku společenských a ideologických poměrů. Řada autorů je s tímto směrem spojována právě proto, že se snaží uchopit skutečnost

---

218 HAMAN, Aleš. *Analýza podpory překladů české literatury v zahraničí*. In: *Česká literatura v překladech (1998 – 2011)*, s. 6.

219 Srov. MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště*, s. 18ff.

tak, jak je, ale zároveň její racionální výklad omezit fantastickými vstupy, reprezentujícími skryté iracionální síly. „Stereoskopické vidění“ světa, v němž se mísí fakta racionální s iracionálními, kombinace dvou perspektiv, řekněme evropské (logocentrické) a latinskoamerické (mytocentrické), umožňuje jedinečné zobrazení často neutěšené a kruté reality pod rouškou nespoutané obraznosti. Objevování iracionální, popř. zázračné, fantastické dimenze toho, co je obyčejné a všední, je vlastní nejen německým a rakouským autorům, kteří psali v období Výmarské republiky a po roce 1945, ale i některým současným českým autorům, kteří na pozadí bouřlivého 20. století rozehrávají své fantastické příběhy.

Zatímco lyricky a surrealisticky zabarvený magický realismus, s nímž se v prvním případě setkáváme u A. Bajaji, v druhém především u M. Ajvaze, se zatím v německém jazykovém prostoru s přílišným ohlasem nesetkal, díla jako *Noční práce* Jáchyma Topola nebo *Nesmrtelný příběh a Dobrou noc, sladké sny* J. Kratochvila, v nichž se magický realismus ukazuje jako účinný prostředek, jak postihnout podstatu doby, nachází své čtenáře i v německé kultuře. Téma nedávné historie očividně stále není literárně vyčerpáno a v poslední době se magický realismus hlásí ke slovu jako progresivní způsob uchopení této historické reality. Není překvapivé, že literární ztvárnění historických momentů, v nichž se zásadně protínají dva kulturní kontexty, je atraktivní pro obě zúčastněné strany. Ne náhodou tedy díla zobrazující historickou skutečnost minulého století vycházejí často v německých překladech. To se týká nejen dvou výše uvedených autorů, ale také Daniely Hodrové, od níž příznačně v německém překladu vyšla jen trilogie *Trýznivé město*, ostatní díla, v nichž nehraje kolektivní minulost takovou roli, nikoli. Specifické magicko-realistické ztvárnění české minulosti představují i dvě zmíněná díla Oty Filipa.

Je tedy sice pravda, že autoři jsou překládáni podle toho, jak známí jsou na knižním trhu, ale navíc jsou od nich v rámci mezikulturní výměny vybírána díla se specifickým tematickým zaměřením. To se do jisté míry týká obou stran překladové komunikace, o nichž zde pojednáváme, avšak u české literární tvorby lze tento fenomén pozorovat jasněji, neboť se jedná o literaturu malou, u níž v rámci vydávání překladů obvykle dochází k nějakému výběru – zpravidla ideologicky motivovanému. Současná literární výměna mezi českými

a německými zeměmi se stále ještě orientuje na vyrovnání s minulostí a na vztahy mezi těmito sousedícími kulturami. Velký zájem o vybraná díla Jiřího Kratochvíla a Jáchyma Topola, v nichž je hojně tematizována kulturní rozmanitost ve společnosti, je toho důkazem.

4. ZÁVĚR

V první kapitole této práce jsme se pokusili definovat magický realismus jako svébytný literární proud nebo druh narativu, v němž se mísí realistické prvky s fiktivními, dochází k časoprostorovým mystifikacím nebo jsou do realistických scén zakomponovány ireálné elementy. Magický účinek, který takto konstituovaná díla mají na čtenáře, je většinou dílem kombinace racionální a iracionální perspektivy, jež nabízí určité – často navzájem neslučitelné – výklady skutečnosti, která nás obklopuje. Původní záměr německých a rakouských magických realistů nalézat skrytou realitu za fenomenální schránkou světa, postupně přešel v tendenci stylizovat text pomocí vyhrocených obrazových a narativních paradoxů, která se projevuje především v postmodernismu. Jak bylo naznačeno, v Německu, kde Franz Roh v období Výmarské republiky poprvé použil termín magický realismus a charakterizoval jím přístup postexpresionistických malířů ke skutečnosti, se tento pojem nejprve v oblasti literární kritiky neuchytil, ačkoli již ve 30. letech mu v dílčích aspektech odpovídala tvorba některých německých a rakouských spisovatelů. Znovu vyplul na povrch teprve po druhé světové válce, při pokusech nově definovat směřování německé literatury. Později se zde jako v mnoha dalších kulturních kruzích světa uchytil především jako postmoderní typ narativu. V rámci postmoderní éry už se magicko-realisticky píšící tvůrci ojediněle objevují také ve Švýcarsku a u nás. Právě pozdní rozvoj těchto literárních tendencí v Čechách může být jedním z důvodů, proč zatím magický realismus není v našem prostředí dostatečně reflektován a teoreticky zpracován.

Poté, co jsme magický realismus vymezili, jsme na základě sepsaných znaků sestavili přehled nejdůležitějších děl německých, rakouských a švýcarských autorů na straně jedné a českých na straně druhé. Ukázalo se také, že v této oblasti nacházíme zvláštní prostřední článek mezi oběma stranami interkulturní komunikace, a to v osobě Oty Filipa, který je českým rodákem, avšak v 70. letech se musel nuceně přestěhovat do Německa. Od té doby netvořil už jen česky, ale i německy. Jeho jméno se proto objevuje v přehledu jak českých,

tak německých originálů. Na tomto příkladu lze dobře nahlédnout, jak rozplývavá je hranice mezi literárními systémy, které jsou nějakým způsobem v kontaktu.

Z originálů, které se nám podařilo na základě sekundární literatury shromáždit, jsme vytvořili přehledy, takže je možné se snadno přesvědčit, kolik magicko-realistických titulů bylo přeloženo. Mohli jsme si povšimnout, že vznik překladů byl u zvolených autorů do značné míry ovlivněn vnějšími okolnostmi. Od 50. let pěstovaná tradice socialistického realismu v Československu neponechávala příliš prostoru uměleckému rozletu. I překladové aktivity byly v tomto období úzce zaměřené. Až v 60. letech, s kulturními reformami tzv. pražského jara, se u nás na pultech objevily překlady některých děl, které vybočovaly z dosavadní překladatelské produkce, definované politikou komunistické strany. Mezi příslušnými autory se nacházeli i někteří němečtí pováleční literáti, kteří tíhli právě k magickému realismu. Překlady zkoumaného proudu opačným směrem zase v době studené války nevznikaly, neboť v české literatuře tehdy magický realismus ještě nefungoval. Teprve v okamžiku, kdy čeští spisovatelé získali dostatek vnější svobody na to, aby tvořili „po svém“, byl odhalen potenciál naší domácí literární scény k vytváření vlastních magicko-realistických originálů. Určitou výjimku v tomto ohledu tvoří exiloví autoři (Milan Kundera a Ota Filip), u nichž nejen původní díla, ale také překlady vznikly již v 70. letech. Nicméně v obou případech je třeba počítat s tím, že tito autoři v cizině podléhali řadě jiných vlivů a vymanili se tak z převládajícího schematismu v českých zemích.

Postupem času se určitým způsobem vyrovnaly systémy česky a německy psané literatury v tom smyslu, že magický realismus už nebyl komunikován pouze jednosměrně, ale došlo k modifikaci cílového literárního kontextu, která umožnila komunikování podobných hodnot i opačným směrem. Nejen že začala vznikat česká díla v intencích magického realismu, ale některá rovněž byla velmi brzy překládána do němčiny (oblibu si získal zejména Jiří Kratochvíl). Od 90. let se tak v německém jazykovém prostoru začala vybraná česká díla úspěšně integrovat do existující tradice esteticky konstituované kritiky společenských poměrů a temných úseků našich dějin, kterou pěstovali již němečtí a rakouští magicko-

realističtí autoři v době kolem 2. světové války a v desetiletích po ní následujících.

Přes veškeré úsilí věnované provedenému výzkumu je třeba tuto práci brát pouze jako úvod do dané problematiky, neboť zdaleka nebyla vyčerpána všechna témata, jimiž by bylo možné se v souvislosti s magickým realismem v rámci translatologie zabývat. Zde jsme zvolili diachronní aspekt, tedy zkoumání dějin překladu magického realismu. Hlavním cílem bylo zhodnotit existenci překladů z kvantitativního hlediska a zařadit je do historického kontextu. Avšak bylo by jistě přínosné zabývat se dále také analýzou konkrétních textů a problémy, na něž může překladatel v souvislosti se zvláštní povahou magicko-realistických textů narazit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární prameny

- AJVAZ, Michal. *Druhé město*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993, 158 s. ISBN 80-204-0378-7.
- GRASS, Günter. *Plechový bubínek*. Vyd. 3., v Atlantis 1. Brno: Atlantis, 2001, 629 s. ISBN 80-7108-219-8.
- SÜSKIND, Patrick. *Das Parfum: die Geschichte eines Mörders*. Zürich: Diogenes, 1994, 319 s. ISBN 3-257-22800-7.
- TOPOL, Jáchym. *Noční práce*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001, 259 s. ISBN 80-7215-136-3.

Sekundární prameny

Monografie:

- ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství R3, 1995, 349 s. ISBN 80-85364-57-3.
- ARMAND, Louis. *The return of Král Majáles: Prague's International literary renaissance 1990 - 2010; an anthology*. Praha: Univ. Karlova, Filozofická Fakulta, 2010.
- BOWERS, Maggie Ann. *Magic(al) realism*. London (u. a.): Routledge, 2007.
- BURKHARD, Schäfer. *Unberühmter Ort. Die Ruderalfläche im magischen Realismus und in der Trümmerliteratur*. Frankfurt am Main: Lang, 2001.
- BUSCHMEIER, Matthias/ERHART, Walter/KAUFFMANN, Kai (hg.). *Literaturgeschichte: Theorien – Modelle – Praktiken*. Berlin: De Gruyter, 2014.
- DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica II: fikční světy postmoderní české prózy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 190 s. ISBN 978-80-246-2661-1.
- DURST, Uwe. *Das begrenzte Wunderbare. Zur Theorie wunderbarer Episoden in realistischen Erzähltexten und in Texten des "Magischen Realismus"*. Berlin: Münster, 2008.
- DURZAK, Manfred. *Magischer Realismus bei Hermann Lenz*. In: RAINER, Moritz (Hg.). *Begegnung mit Hermann Lenz. Künzelsauer Symposium*. Tübingen: Niemeyer, 1996.

- FÖRSTER, Anna. *Bauen im geschlossenen Raum*. In: ERDBRÜGGER, Torsten (Hg.). *Omnia vincit labor?*. Berlin: Frank & Timme, 2013.
- GEFELE, Katharina. *Die magisch-realistische Verarbeitung der Großstadtbombardierung in Deutschland bei Hermann Kasack und Hans Erich Nossack*. In: ARVA, Euggene/ROLAND, Hubert (hg.). *Der Magische Realismus als narrative strategie in der Überwindung historischer Traumata*, *Interférences littéraires/Littéraire interférenties*, 14, Oktober 2014, s. 43-62.
- HEFTRICH, Urs/ŠPIRIT, Michael (Hg.). *Höhlen Tief im Wörterbuch. Tschechische Lyrik der letzten Jahrzehnte*. München: Deutsche Verl.-Anst., 2006.
- HRUŠKA, Petr. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, 738 s. ISBN 978-80-200-1630-0.
- CHANADY, Amaryll B. *Magical Realism and the Fantastic: Resolved Versus Unresolved Antinomy*. New York: Garland, 1985.
- KATZMANN, Volker. *Ernst Jüngers Magischer Realismus*. Hildesheim (u. a.): Olms, 1975.
- KÖNIG, Annette. *Weltschreiben. Globalisierungstendenzen in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur aus der Schweiz*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2013.
- KOŽMÍN, Zdeněk a Jiří RAMBOUSEK. *Studie a kritiky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1995, 635 s. ISBN 80-85639-60-2.
- KREKNIN, Innokentij. *Poetiken des Selbst*. Berlin: De Gruyter, 2014.
- KYORA, Sabine/NEUHAUS, Stefan (Hg.). *Realistisches Schreiben in der Weimarer Republik*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2006.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1963, 283 s.
- LUKAVSKÁ, Eva. „Zázračné reálno“ a magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 197 s. ISBN 80-7294-100-3.
- MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vyd. 1. 2001: Brána, Praha, 241, vi s. ISBN 80-242-0735-4-.
- MAILLARD, Christine/MOMBERT, Monique (hg.). *Der Grenzgänger Alfred Döblin, 1940 – 1957. Biographie und Werk*. Bern: Lang, 2006.
- MARX, Friedhelm. *Magischer Realismus. Wolfgang Koeppen und Friedo Lampe*. In: *Treibhaus* 2, 2006, s. 52-61.
- MEYER- SICKENDIEK, Burkhard. *Lyrisches Gespür. Vom geheimen Sensorium moderner Poesie*. München: Wilhelm Fink, 2012.
- PEITSCH, Helmut. *Vom 'Realismus' eines Kriebsromans - 'unmittelbar', 'magisch' oder 'tendenziös'? Walter Kolbenhoff: Von unserem Fleisch und Blut (1947)*. In: WAGNER, Hans (hg.). *Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik, Band 42 – 1997. Von Böll bis Buchheim. Deutsche Kriegsprosa nach 1945*. Amsterdam: Atlanta, 1997.
- PINTO, David. *Interculturele communicatie*. Houtem/Diegem, 1994.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2. preprac. a rozš. vyd. Bratislava: Tatran, 1975, 293 s.
- RAKŠÁNYIOVÁ, Jana. *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava: AnaPress, 2005, 141 s. ISBN 8089137091.

- ROH, Franz. *Nach-Expressionismus, Magischer Realismus. Probleme der neuesten europäischen Malerei*. Leipzig: Klinkhardt und Biermann, 1925.
- ROLAND, Hubert. *George Saikos Kriegserzählungen und die Tradition des ‚magischen Realismus‘ in der österreichischen Literatur der Nachkriegszeit*. In: *Germanistische Mitteilungen: Zeitschrift für deutsche Sprache, Literatur und Kultur* 67 (2008), s. 172 – 185.
- ROLAND, Hubert/ZEEVAERT, Anne-Francoise. *Poetologische Transformationen? Die beiden Fassungen von Ilse Aichingers Roman Die größere Hoffnung unter besonderer Berücksichtigung des Magischen Realismus*. In: *Études Germaniques* 61 (2006), 2, s. 219-242.
- SCHÄFER, Burkhard. *Unberühnter Ort. Die Ruderalfläche im Magischen Realismus und in der Trümmerliteratur*. Frankfurt am Main: Lang, 2001.
- SCHEFFEL, Michael. *Magischer Realismus. Die Geschichte eines Begriffes und ein Versuch seiner Bestimmung*. Tübingen: Stauffenburg-Verl., 1990.
- SCHWARZ, Wolfgang. *Einige Entwicklungszüge der Tschechischen Literatur nach 1989. Literatur-Literaturwissenschaft-Funktionswechsel*. In: LAUER, Reinhard. *Die slavischen Literaturen heute*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2000.
- SØRENSEN, Bengt Algot. *Geschichte der deutschen Literatur 2. Vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. München: Beck, 1997.
- STRELKA, Joseph P. *George Saikos magischer Realismus. Zum Werk eines unbekannten Autors*. Bern (u. a.): Lang, 1990.
- TODOROW, Almut. *Prag als Topos der Literatur*. Olomouc, Univ. Palackého, Filozofická Fakulta, 2011.
- TOMMEK, Heribert. *Der lange Weg in die Gegenwartsliteratur. Studien zur Geschichte des literarischen Feldes in Deutschland von 1960 bis 2000*. Berlin: De Gruyter, 2015.
- ZAMORA, Lois Parkinson/FARIS, Wendy B. *Magical realism. Theory, history, community*. Durham (u. a.): Duke Univ. Press, 2007.

Slovníky a bibliografické práce

- BONDY, François (hg.). *Harenbergs Lexikon der Weltliteratur 3*. Dortmund: Harenberg-Lexikon-Verl., 1989.
- CUDDON, J. A. (hg.). *The Penguin dictionary of literary terms and literary theory*. London [u.a.]: Penguin Books, 1999.
- Česká literatura v překladu (1998-2011): Czech literature in translation (1998-2011) = Tschechische Literatur in Übersetzungen (1998-2011)*. Vyd. 2., dopl. a opr. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, c2011, 205 s. ISBN 978-80-87546-01-7.
- DOKOUPIL, Blahoslav/ZELINSKÝ, Miroslav. *Slovník české prózy 1945-1994*. Vyd. 1. Ostrava: Sfinga, 1994, 490 s. ISBN 80-85491-84-2.
- GRAY, Martin. *Dictionary of Literary Terms*. Harlow: Longman York press, 1996.
- HARMON, William (hg.). *A Handbook to literature*, 11. ed. Upper Saddle River: N, Pearson/Prentice Hall, 2009.

- HAWTHORN, Jeremy. *A glossary of contemporary literary theory*. London: Arnold, 2000.
- HRALA, Milan. *Český překlad 1945-2003: sborník příspěvků ze sympozia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2003, 175 s. ISBN 80-7308-083-4.
- JANOUSEK, Pavel. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Brána, 1995, 549 s. ISBN 80-85946-16-5.
- MENCLOVÁ, Věra (a kol). *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 743 s. ISBN 80-7277-007-1.

Články a recenze:

- SCHNEIDER, Jan. Bajajův magický realismus má jantarové oči. *Mladá fronta DNES: Východní Morava*, 2003, 14, (131). ISSN 12101168.
- JANOUSEK, Pavel. 969 slov o próze. Pavel Trtílek: Poslední kniha. In: *Tvar* 11/13, s. 2.
- VIMR, Ondřej. Nad recepcí Jáchyma Topola aneb Češi jsou ve Švédsku v podezření. In: *Tvar*, 4/2009, s. 13.

Online zdroje:

- BRACONNIER, Charel. *Die Vergangenheit gärte und blubberte bei uns hinter jeder Tür und jedem Vorhang* [online]. In: *Zagreber Germanistische Beiträge 21 (2012)*. Zagreb: Abteilung für Germanistik der Philosophischen Fakultät der Universität Zagreb, 2012. ISSN: 1330-0946.
- ČBDB. Bouře v Ardenách [online]. © 2009 – 2015. Poslední aktualizace 05.12.2015 [cit. 2015-12-05]. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/kniha-23033-boure-v-ardenach>
- ČT24. „To, co nenapíšete, je to nejtěžší, co můžete napsat,“ říká Antonín Bajaja. Interview [online]. ©2010, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1304912-co-nenapisete-je-nejtezsi-co-muzete-napsat-rika-antonin-bajaja>
- DRITTGEDANKE. Guillermo Saccomanno, Der Angestellte. In: *Drittgedanke: Literatur-Besprechungen* [online]. Datum uveřejnění: 21.11.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z:

<https://drittgedanke.wordpress.com/2014/11/21/lateinamerika-guillermo-saccommanno-der-angestellte/>

- GIOIA, Ted. Doctor Faustus by Thomas Mann. In: *Conceptual fiction. The year of magical reading* [online]. © Ted Gioia, 2014. Poslední změna 28.09.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://conceptualfiction.com/dr_faustus.html
- GIOIA, Ted. The Book of Laughter and Forgetting by Milan Kundera. *Conceptual fiction. The year of magical reading* [online]. © Ted Gioia, 2014. Poslední změna 27.09.2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://conceptualfiction.com/book_of_laughter_and_forgetting.html
- GOETHE INSTITUT. Deutschsprachige Bücher in tschechischer Übersetzung. *Goethe Institut* [online]. München: Goethe-Institut e. V., ©2015. Datum poslední změny: 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/ins/cz/prj/lit/buc/deindex.htm>
- INSTITUT UMĚNÍ. Antonín Bajaja [online]. *Czech literature online*, ©2014, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/cz/autor/antonin-bajaja-cz/>
- INSTITUT UMĚNÍ. *Neue Prosa* [online]. *Czech literature online*. © 2014, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/de/ressourcen-fur-leser/literatur-nach-1989/neue-prosa/>
- LJUBKOVÁ, Marta. Kratochvil Jiří: Lady Carneval. *i-literatura.cz* [online]. © Sdružení pro iliteraturu, Datum uveřejnění článku: 21.04.2004 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/15693/kratochvil-jiri-lady-carneval>
- MACHALA, Lubomír. Antonín Bajaja sedmdesátiletý. In: *Literární.cz. Světová literatura živě* [online]. Datum vytvoření: 30.05.2012 [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://www.literarni.cz/rubriky/aktualni/clanky/antonin-bajaja-sedmdesatilety_9173.html#.VKEq27-fzIU
- NAGELSCHMIDT, Ilse (Hg.). *Leipzig und Prag: Interkulturelle Kommunikation und Beziehungen in der deutschsprachigen Literatur vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart* [online]. Leipzig: Leipziger Universität, 2012 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://tarantula.ruk.cuni.cz/KG-4-version1-publikace.pdf>
- NAGY, Peter. Kratochvil, Jiří: Femme fatale. In: *i-literatura.cz* [online]. © Sdružení pro iliteraturu. Datum uveřejnění článku: 11.08.2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/26869/kratochvil-jiri-femme-fatale>
- NUSSBAUMER, Thomas. Der magische Realismus – über die phantastische Seite der Wirklichkeit, Teil. In: *Phantastik-Couch.de* [online]. Literatur-Couch Medien GmbH & Co. © 2015. Poslední změna 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.phantastik-couch.de/der-magische-realismus-teil-2.html>
- OBEC PŘEKLADATELŮ. Databáze uměleckého překladu po roce 1945 – překlady německá jazyková oblast. *Obec překladatelů* [online]. Obec překladatelů, ©2015. Poslední změna 30.11.2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/ZZPREKLADY/totalnemcina.htm
- SHÄFER, Michael. Autor Kai Meyer im Literarisches Zentrum Göttingen zu Gast. *Göttinger Tageblatt* [online]. Göttingen: © Verlagsgesellschaft Madsack GmbH & Co. KG, 2014. Poslední změna 30.11.2015 [cit. 2015-11-30].

Dostupné z: <http://www.goettinger-tageblatt.de/Nachrichten/Kultur/Kultur-vor-Ort/Autor-Kai-Meyer-im-Literarisches-Zentrum-Goettingen-zu-Gast>
SCHNAAS, Ulrike, *Das Phantastische als Erzählstrategie in vier zeitgenössischen Romanen* [online]. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004[cit. 2015-11-30]. ISBN 91-22-02054-3. Dostupné z: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:192021/FULLTEXT01.pdf>
VELČKOVÁ, Michaela. Pavel Trtílek: Původní dramatika by se tu mohla uvádět častěji [online]. ©2013, [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/16002-pavel-trtilek-puvodni-dramatika-by-se-tu-mohla-uvadet-casteji>

Online vyhledávací nástroje

AV ČR - Souborný katalog. © 2011 Ex Libris. Dostupný z: <https://aleph22.lib.cas.cz/>

Helvetica. © Schweizerische Nationalbibliothek. Dostupné z: <http://www.helveticat.ch>

Österreichische Nationalbibliothek, © Ex Libris Ltd. Dostupné z: http://search.obvsg.at/primo_library/libweb/action/search.do?vid=ACC

Deutsche Nationalbibliothek Leipzig/Frankfurt am Main. Dostupné z: <https://portal.dnb.de/>

SEZNAM ZKRATEK

BOWERS, <i>MR</i>	BOWERS, Maggie Ann. <i>Magic(al) realism</i> . London (u. a.): Routledge, 2007.
<i>DBW</i>	DURST, Uwe. <i>Das begrenzte Wunderbare. Zur Theorie wunderbarer Episoden in realistischen Erzähltexten und in Texten des "Magischen Realismus"</i> . Berlin: Münster, 2008.
<i>EJMR</i>	KATZMANN, Volker. <i>Ernst Jüngers Magischer Realismus</i> . Hildesheim (u. a.): Olms, 1975.
<i>SČS</i>	MENCLOVÁ, Věra (a kol). <i>Slovník českých spisovatelů</i> . 1. vyd. Praha: Libri, 2000.
SCHEFFEL, <i>MR</i>	SCHEFFEL, Michael. <i>Magischer Realismus. Die Geschichte eines Begriffes und ein Versuch seiner Bestimmung</i> . Tübingen: Stauffenburg-Verl., 1990.
<i>Z/F</i>	ZAMORA, Lois Parkinson/FARIS, Wendy B. <i>Magical realism. Theory, history, community</i> . Durham (u. a.): Duke Univ. Press, 2007.
<i>ZR</i>	LUKAVSKÁ, Eva. „Zázračné reálno“ a magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez. Vyd. 1. Brno: Host, 2003.

PŘÍLOHY